

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VYCHOVATEL/KA V DĚTSKÉM DOMOVĚ A JEHO/JEJÍ ROLE
V NAPLŇOVÁNÍ CITOVÝCH POTŘEB SVĚŘENÝCH DĚTÍ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Lucie Berková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: Prezenční

Ročník: 3.

2015

Prohlášení o samostatném zpracování práce a souhlas se zveřejněním práce

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací These.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum,

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod.....	5
1 Charakteristika instituce dětský domov	8
1.1. PRÁVNÍ POHLED NA INSTITUCI DĚTSKÝ DOMOV.....	8
1.2. CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO DOMOVA VZHLEDEM K RODINĚ A KE ŠKOLSKÉMU SYSTÉMU.....	9
1.3. DRUHY DĚTSKÝCH DOMOVŮ	11
1.4. STATISTICKÉ ÚDAJE O DĚTSKÝCH DOMOVECH V ČR.....	12
2 Příčiny umístění dětí do dětských domovů	13
3 Vývoj dítěte a jeho citových potřeb z pohledu vývojové psychologie v rodině	16
3.1 VÝVOJ DÍTĚTE V KOJENECKÉM, BATOLECÍM A PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ	17
3.2 VÝVOJ DÍTĚTE V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU.....	19
3.3 VÝVOJ DÍTĚTE VE STARŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU.....	20
3.4 VÝVOJ DÍTĚTE V ADOLESCENCI	21
4 Problém psychické deprivace	22
4.1 DEPRIVACE V RODINĚ Z VNĚJŠÍCH PŘÍČIN	22
4.2 DEPRIVACE V RODINĚ Z PSYCHOLOGICKÝCH PŘÍČIN	23
5 Role vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska psychologie a z hlediska pedagogiky	24
5.1 CHARAKTERISTIKA SPECIFICKÉ ROLE VYCHOVATELE V DD.....	24
5.2 VLASTNOSTI VYCHOVATELE Z HLEDISKA PEDAGOGIKY.....	25
5.3 OSOBNOST VYCHOVATELE/VYCHOVATELKY V DD Z HLEDISKA PEDAGOGICKÉ PSYCHOLOGIE	26
5.4 OSOBNOST VYCHOVATELE/VYCHOVATELKY V DD	28
6 Kvalitativní výzkum.....	30
6.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU.....	30
6.2 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	34
6.3 ZÁVĚREČNÁ INTERPRETACE NALEZENÝCH KATEGORIÍ	52
ZÁVĚR.....	54
Seznam literatury.....	55
Seznam zkratk	56
Seznam příloh	56
Přílohy.....	56
ABSTRAKT	78
ABSTRACT	79

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila mně velmi blízké téma, které se týká dětských domovů. Bakalářskou práci jsem nazvala: „Vychovatel/ka v dětském domově a jeho/její role v naplňování citových potřeb svěřených dětí.“ Dětské domovy byly a stále jsou velmi diskutovanou kapitolou. Již v roce 2011 se jednalo o zrušení dětských domovů a následné umístění svěřenců do pěstounských rodin. Zdrojem inspirace pro téma bakalářské práce se tedy stal tento problém, který ve mně otevřel další otázku. Společnost se zajímá o svěřence umístěných v ústavní péči. Avšak jakou roli plní vychovatelé či vychovatelky v dětských domovech, se nikdo příliš nezajímá. Otázka zní, jak vychovatelé/vychovatelky vnímají svou vychovatelskou roli?

Ve své práci se budu především opírat o autory Z. Švancarovou, J. Buriánovou, Z. Matějčka, P. Řičana, V. Pávkovou a J. Langmeiera.

Bakalářskou práci dělím do dvou velkých úseků. První úsek, teoretická část, se dotýká dětských domovů z hlediska legislativy a psaných publikací. Druhý úsek, praktická část, se opírá o kvalitativní průzkum.

První kapitola se zabývá charakteristikou dětských domovů z hlediska legislativy. Kapitulu jsem rozdělila do čtyř podkapitol: právní pohled na instituci dětský domov, charakteristika dětského domova vzhledem k rodině a ke školskému systému a statistické údaje o dětských domovech v ČR. V první části se odvolávám na zákon č. 109/2002 Sb, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a zákon č. 359/2002 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V druhé části dělím dětské domovy podle jejich typu na rodinné a internátní.

Druhá kapitola se dotýká problému, z jakých příčin jsou děti umístovány do dětských domovů. V této kapitole uvádím jako důvody: alkoholismus a jiné návykové látky, prostituci, zneužívání a týrání dětí, nezvládnutou výchovu, nízkou sociální úroveň rodiny a trestnou činnost.

Ve třetí kapitole své práce se zaměřuji na vývoj dítěte a jeho citových potřeb z pohledu vývojové psychologie. Kapitulu jsem rozdělila do čtyř podkategorií: vývoj dítěte v kojeneckém, batolecím a předškolním období, vývoj dítěte v mladším školním věku, vývoj dítěte ve starším školním věku a vývoj dítěte v adolescenci. V jednotlivých fázích lidského života popisují zejména socializaci v daném období a rozvoj inteligence.

Na třetí kapitolu navazuji kapitolou čtvrtou, kterou jsem nazvala problém psychické deprivace. Podkapitoly jsem nazvala deprivace v rodině z vnějších příčin a deprivace v rodině z psychologických příčin. Dítě, přicházející do dětského domova či jiného zařízení, si s sebou přináší různé deprivace od méně závažných po velmi závažné. Kapitola velmi souvisí s kapitolou příčin umístění dětí do dětských domovů. Právě důvody odebrání dítěte od rodičů poukazují na to, jakou deprivací dítě trpí a jak je jí třeba řešit.

Poslední, pátou kapitolu jsem nazvala role vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska psychologie a z hlediska pedagogiky. V této kapitole nastíním čtyři témata: charakteristika specifické role vychovatele v DD, vlastnosti vychovatele z hlediska pedagogiky, osobnost vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska pedagogické psychologie a osobnost vychovatele/vychovatelky v DD. Vychovatel má ve své vychovatelské roli různé úkoly, které musí plnit. K tomu jsou potřeba určité vlastnosti, které by měl mít při práci s dětmi. S tím také souvisí jeho typologie, kdy v poslední podkapitole uvedu tři z nich.

V literatuře jsou uvedeny vlastnosti, typologie, které by měl vychovatel splňovat. Ale jak svou vychovatelskou roli vnímají samotní vychovatelé? Touto otázkou se zabývám v druhém úseku své práce, tedy v praktické části.

V prvé řadě jsem si stanovila otázku, na kterou bych chtěla nalézt odpověď. Otázku jsem zformulovala následovně: „Jak vnímají vychovatelé/vychovatelky v dětském domově specifičnost své vychovatelské role?“ K tomu, abych získala odpověď na otázku, vybrala jsem si jako formu zjištění kvalitativní výzkum. Praktická část se tedy dotýká výzkumu spočívajícího ve stanovení výzkumných otázek, následného uskutečnění rozhovorů s vychovateli v konkrétním dětském domově a jeho vyhodnocení.

Základní zdroje použité v bakalářské práci se opírají o obory psychologie a pedagogika. Publikace použité v bakalářské práci jsou následující: Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy, Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Výchovné problémy dětských domovů, Dítě a rodina v psychologickém poradenství, Cesta životem, Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Fulnecké dny, Psychická deprivace v dětství, Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. Internetové zdroje použité v práci: Zákon č. 109/2002 Sb., o

výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, Zákon č. 159/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, federace dětských domovů v ČR.

1 Charakteristika instituce dětský domov

V první kapitole, která se nazývá charakteristika instituce dětský domov, se budu věnovat následujícímu. V první řadě se zaměřím na instituci dětského domova z právního hlediska. V druhé řadě se bude jednat o samotnou charakteristiku dětského domova. V třetí řadě se bude jednat o druhy dětských domovů a v poslední řadě se zaměřím na statistiku dětských domovů v České republice.

1.1. Právní pohled na instituci dětský domov

Existence dětských domovů je upravena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Právní hledisko vysvětluje péči o děti z hlediska jejich individuálních potřeb, dále vymezuje úkoly, které plní ke vztahu k dětem. Popisuje účel dětských domovů, a jaké děti jsou do nich umisťovány z hlediska věku.

„Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umisťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umisťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi“.¹

Dětské domovy jsou z hlediska legislativy definovány velmi stručně a jasně. V zákonech můžeme nalézt i další, který se o DD zmiňuje. Jedná se o zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

¹ MŠMT. Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>> [cit. 2014-12-11].

Zákon se zabývá sledováním výkonu ústavní a ochranné výchovy, dodržováním práv dítěte. Součástí zákona jsou zařízení, do kterých spadají dětské domovy a další zařízení sociálně-právní ochrany dětí.²

1.2. Charakteristika dětského domova vzhledem k rodině a ke školskému systému

Dětské domovy slouží pro děti, ale také pro mládež, u kterých je narušena nějakým způsobem mravní výchova. Může se jednat také o ohrožení psychosomatického vývoje těchto dětí. Do DD jsou zařazovány neboli umístovány děti především na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově. Výjimkou se stávají dohody zákonných zástupců o umístění dítěte do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo také ochranné výchovy.

DD má za úkol zajistit všestrannou péči dětem, které byly do zařízení umístěny z vážných výchovných, ale také sociálních důvodů. Tímto je myšleno na „*všestrannou výchovnou, sociální a materiální péči dětem a mládeži postrádající z nejrůznějších příčin vlastní pozitivní rodinné prostředí.*“³ Těchto důvodů je velmi mnoho. Příkladem sociálního důvodu je úmrtí jednoho z rodičů, dlouhodobá nemoc matky a jiné.

Problémem, který je v žebříčku na nejvyšším místě, není problém výchovný, ale problém týkající se rodičů. Jedná se o plnění rodičovských povinností. Avšak posláním dětských domovů je vytvoření takového prostředí, které povede ke správnému vývoji osobnosti dítěte, poskytnutí intimity, pocitu pevného zázemí a mnoho podnětů, které povedou k uspokojování a rozvíjení jeho citových potřeb.

Velmi důležité je si uvědomit, že dětské domovy a jím podobné instituce, nesou stejnou morální odpovědnost za nezletilé děti a mládež stejně jako jejich rodina. DD usilují o to, aby byly odstraněny nedostatky, které má jedinec v jeho sociálním a osobnostním vývoji. Citlivé dítě je třeba vést k tomu, aby překonávalo své problémy,

² Srov. AION CS. *Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>> [cit. 2014-12-11].

³ ŠVANCAR, Z.; BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Kapitola 5. dětské domovy, s. 160.

kteřé plynou z jeho společenského postavení. Na druhou stranu, i DD mají omezená práva, kdy rodina jich není zbavena zcela úplně.

Instituce DD jsou děleny podle závažnosti neboli důvodu umístění dítěte do DD. Jedná se jednak o to, jak je závažné psychosociální postižení u dítěte, ale také se přihlíží k pohlaví dítěte, jeho věku a druhu školy, kterou navštěvuje.

DD jsou řazeny mezi státní školská výchovná zařízení. Samozřejmě jsou i výjimky, mezi které patří soukromé dětské domovy. DD zajišťují výchovnou, sociální a hmotnou péči mládeži. Jedná se o mládež, která nemůže být vychovávána ve své vlastní rodině ze závažných důvodů. Do zařízení mohou být přijaté také děti, kterým je možné zajistit docházku do základní školy praktické a speciální, jedná-li se o děti rozumově opožděné.

Do DD jsou zařazovány děti prostřednictvím diagnostického ústavu. Jeho funkci vymezuje zákon č. 109/2002 Sb.: *„Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou; děti s uloženou ochrannou výchovou také na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umísťuje do dětských domovů se školou nebo do výchovných ústavů.“*⁴

Takže instituce dětského domova má dítěti nahradit rodinu, ale sama je zahrnuta mezi školská zařízení. Už z tohoto poznatku plyne, že DD se nemůže stát pro dítě novou rodinou. Umístěním do DD se stává součástí mnohem méně osobního společenství než je rodina.

⁴ MŠMT. *Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>> [cit. 2014-12-11].

1.3. Druhy dětských domovů

Dětské domovy jsou členěny na domovy rodinného typu a domovy internátního typu.

„**DD rodinného typu** jsou určeny pro mládež, u níž se předpokládá dlouhodobý pobyt v dětském domově.“⁵ Jsou to kojenecké ústavy s DD, které jsou určeny dětem do tří let a DD klasického typu, které jsou určeny dětem od tří do dovršení osmnácti let. Nejvíce se svým prostředím přibližují přirozenosti sociální skupiny, kterou tvoří rodina. Zde se spíše počítá s menší, uvolněnější vazbou na rodinu. Někdy také sahá až do nevhodnosti styku s rodinou, kdy jsou rodiče zbaveny rodičovských práv. DD usiluje o vytvoření takových podmínek, aby bylo jedinci nahrazeno rodinné zázemí, a to co nejúčinněji.

Základní organizační jednotkou je zde rodinná buňka. Prostředí i způsob života je přizpůsoben životu v běžné rodině. Těchto buněk bývá od dvou do deseti buněk s maximálním počtem členů osm až deset. Na rozdíl od DD internátního typu jsou zde skupiny heterogenní a o jedince se starají stálí vychovatelé.

Jednotlivé buňky hospodaří samy podle daného rozpočtu. Do hospodaření spadá jednak stravování, ale také ošacení, interiér a další. Jedinci jsou tímto připravováni na vstup do samostatného života. „*Aktivní činnost, spoluúčast dítěte na materiálním zabezpečení buňky a na jejím hospodaření je jedním z významných a nenahraditelných výchovných momentů.*“⁶

„**Do DD internátního typu** jsou umisťovány nezletilí s prognózou krátkodobého pobytu v domově, a tedy i s perspektivou návratu do vlastního rodinného prostředí.“⁷ Krátkým pobytem je myšlena doba nepřesahující 2 roky pobytu dítěte. Vazby dítěte na rodinu jsou podporovány a rozvíjeny, pokud jsou v jeho zájmu. Pokud se jedná o negativní proces z hlediska rodiny, má domov oprávnění omezit styky s rodinou.

Základní organizační jednotkou je zde výchovná skupina. Skupiny mohou být děleny podle věku a pohlaví na homogenní nebo heterogenní. Výchovných skupin

⁵ ŠVANCAR, Z.; BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Kapitola 5. druhy dětských domovů a jejich vnitřní organizace a činnost, s. 166.

⁶ Tamtéž, s. 167.

⁷ Tamtéž, s. 165.

zpravidla bývá tři až šest a to do maximálního počtu patnácti členů na skupinu. V celkovém počtu je kapacita domova maximálně devadesát míst.

DD tohoto typu patří mezi nejvzdálenější rodinnému prostředí. Jedná se o podobu spíše běžnému internátu. I přesto podle potřeby poskytují péči dětem do dovršení plnoletosti neboli osmnácti let věku z důvodu, že i krátkodobý pobyt dítěte se může změnit na pobyt dlouhodobý.

1.4. Statistické údaje o dětských domovech v ČR

K datu 15. 03. 2014 je počet DD v jednotlivých krajích následující⁸:

KRAJ	POČET DD	CELKOVÁ KAPACITA V KRAJI
Liberecký kraj	7	291
Zlínský kraj	12	300
Pardubický kraj	7	221
Olomoucký kraj	12	362
Moravskoslezský kraj	18	745
Jihomoravský kraj	13	354
Středočeský kraj	17	611
Praha	3	118
Plzeňský kraj	7	290
Vysočina	10	205
Karlovarský kraj	6	255
Královéhradecký kraj	8	339
Ústecký kraj	17	836
Jihočeský kraj	9	353

⁸ Srov. FEDERACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ ČR. *Seznam zařízení v ČR*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/120>> [cit. 2015-01-08].

Dětských domovů je 146 v ČR. Ze statistických čísel vyplývá, že kapacita DD je celkem 5280 dětí. Většinou jsou dětské domovy kapacitně plné. Z toho plyne průměrný počet dětí v jednom DD zhruba 36. Je jasné, že při počtu dětí 20 a více už DD nemůže připomínat rodinné vztahy.

2 Příčiny umístění dětí do dětských domovů

Uvedli jsme, že děti jsou do dětských domovů zařazovány z různých příčin. Od méně závažných příčin po velmi závažné. Nejvýznamnější jednotkou v životě dítěte je rodina, která plní různé funkce. V rodině působí různí činitelé, kteří mohou ohrozit vývoj dítěte z hlediska psychického, ale také fyzického.

Příčiny umístění dětí do DD dělí Jiřina Taxová ve své publikaci *Výchovné problémy dětských domovů* do dvou kategorií. Do první kategorie jsou řazeny objektivní příčiny, které spojují společné znaky. Jednak se jedná o rychlý a hladký průběh umístění dítěte do zařízení DD. Druhý znak uvádí nenarušenost vývoje dítěte a třetí znak se opírá o samotné pocity dítěte, které přemístění vnímá jako nutnost. Do druhé kategorie jsou řazeny výchovné příčiny. Jedná se především o děti přicházející do zařízení DD z rozvrácených rodin či rodin nesprávně vychovávajících.⁹

PhDr. Miroslav Vocilka uvádí ve své publikaci *Dětské domovy v české republice I.* šest příčin selhání rodiny, které se objevují nejčastěji.

Alkoholismus a jiné návykové látky

Alkoholismus patří mezi časté příčiny odebrání dítěte od rodičů. Objevuje se ve větší míře nežli užívání návykových látek. Užívání návykových látek se na rozdíl od alkoholismu objevuje více u dětí a mladistvých. V dnešní době je alkohol častým a tolerovaným jevem. Bohužel problém vzniká v jeho lehké dostupnosti. Jedinec závislý na alkoholu, se nazývá alkoholik. Neustálé požívání alkoholu způsobuje poškození tělesného zdraví, které se nejvíce dotýká jater a také zdraví duševního.¹⁰

⁹ Srov. TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. Kapitola 2. důvody umístění dětí do dětských domovů, s. 38-39.

¹⁰ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v ČR I*. Praha: Aula, 1999. Kapitola 5.3 zneužití a týrání dětí, s. 26 – 27.

V případě alkoholismu rodič klade velký důraz na jeho konzumaci a ztrácí veškerý zájem o dítě. Dítě by mělo mít vzor v jednom ze svých rodičů, což v případě alkoholika vede k negativnímu jednání dítěte po jeho vzoru. Právě alkoholismus v rodině způsobuje zanedbanou výchovu dítěte či jeho týrání způsobné agresivitou alkoholika.

Prostituce

J. Chmelík uvádí definici prostituce: „*Prostituce je specifický druh podnikání (obchodu), jehož prostředkem je poskytování sexuálních služeb jiným osobám za úplatu. Jedná se o jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby.*“¹¹ Prostitucí je myšleno poskytování pohlavního styku za úplatu. Ve většině případů se jedná o prostituci ze strany matky.

Motivem k prostituci bývají špatné sociální podmínky. Jejím účelem je tedy zisk. Prostituce se také objevuje u dětí a mladistvých. V těchto případech se často nejedná přímo o prostituci za účelem získání úplatku, ale o únik od každodenního života za účelem dosažení pocitu úlevy.

Prostituce může, ale nemusí mít následky postihující jedince. V některých případech nehraje v životě dítěte žádnou roli, v jiném může mít vážné následky: jedinec má strach z druhého pohlaví a straní se mu. Na druhou stranu může mít opačné následky. Dítě touží jít ve stopách matky vykonávající prostituci, kterou nepovažuje za nic nemorálního.

Pokud není alespoň jeden z rodičů schopen zvládnout situaci, dítě je rodičům odebráno.

Zneužívání a týrání dětí

Zneužívání a týrání dětí patří mezi další časté příčiny umístění dítěte do dětského domova. Zneužívání a týrání probíhá v několika formách.

V první formě se jedná o fyzické týrání, kde se jedná o nadměrné bití dítěte. V druhé formě se jedná o psychické týrání, které spočívá v citovém vydírání dítěte. Jedná se o ponižování a neúměrné kritizování dítěte. V třetí formě se jedná o sexuální zneužívání, kde je s dítětem nevhodně zacházeno. Jedná se o nevhodné dotýkání se dítěte v intimních partiích, nucení k pohlavnímu styku. Ve čtvrté formě se jedná o

¹¹ CHMELÍK, J. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. Kapitola 1. obecně k mravnostní kriminalitě, s. 17.

zanedbávání péče o dítě, kde není dítěti poskytnut prostor pro uspokojování jeho základních potřeb.¹²

Nezvládnutá výchova

Nezvládnutá výchova se objevuje v rodinách ve dvou protikladných liniích. Jedná se o nesprávné výchovné postoje, které Matějček dělí do dvou skupin. První je skupina minusová, druhá je skupina plusová.

Do minusové skupiny patří výchova zavrhuje a výchova zanedbávající. Výchova zavrhuje se objevuje nejčastěji ve skryté formě. Rodiče si dítě spojují s nějakým životním nezdarem, zklamáním či nepřijemností. Dítě je trestáno nebo naopak utlačováno. Náprava není snadná a v nutném případě, kterým je týrání dítěte, je důležitý zásah sociální péče. U výchovy zanedbávající se také jedná častěji o skrytou formu, která postihuje především rodiny na nízké socioekonomické úrovni či přistěhovalce z jiných kultur. Děti z rodin zanedbávajících výchovu jsou odkázány samy na sebe. Největším problémem je školní prospěch. V tomto případě zasahuje orgán péče o dítě, který dohlíží na rodinu, nebo je dítě rodičům odebráno a umístěno do dětského domova.¹³

Do plusové skupiny patří výchova rozmazlující, výchova úzkostná a příliš projektivní, výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte a výchova protekční. Výchova rozmazlující spočívá v přehnané péči, a to především z citového hlediska. Rodina dítěti nedovoluje dospět, osamostatnit se. Dítěti jsou odstraňovány veškeré překážky vedoucí k citovému lpění na rodičích. Výchova úzkostná a příliš projektivní se může na první pohled zdát stejná jako výchova rozmazlující. Rozdílem je, že rodičům nejde tak o citové lpění dítěte na nich jako o strach, že by si mohlo ublížit. Dítě je neustále omezováno a permanentně hlídáno. Mezi následky patří agresivní chování dítěte vůči rodičům a hledání různých aktivit, když rodiče nemají dozor nad dítětem. Nejčastěji se tak děje ve škole, kde se řadí do různých partiček. Někdy je dítě naopak utlumené a stává se terčem šikany. Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte se týká rodičů, kteří mají určitou vizi, co by mělo dítě dokázat. Většinou se jedná o něco, co samy nedokázaly. Na dítě jsou kladeny velké nároky, je nepřilíš přetěžováno. Mezi

¹² Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v ČR I*. Praha: Aula, 1999. Kapitola 5.3 zneužití a týrání dětí, s. 28 – 29.

¹³ Tamtéž, s. 29.

následky patří obranné postoje. Výchova protekční se týká hodnot dítěte. Rodiče mají vizi, které hodnoty jsou významné pro jeho život. Na tom, jak jich dosáhne, už nezáleží. Dítěti jsou odstraňovány veškeré překážky. Přesto rodiče pracují spíše za dítě.¹⁴

Do dětských domovů se zde mohou dostat děti s kázeňskými problémy jako reakcí na příliš projektivní výchovu rodičů.

Nízká sociální úroveň rodiny

Nejčastějším problémem nízké sociální úrovně rodiny je finanční stránka rodiny. Rodiče nejsou schopni zajistit dítěti základní potřeby pro život z důvodu rozvodu jednoho rodičů, nezaměstnanosti dospělých členů.

Dětské domovy dokážou takového jedince zajistit z materiálního hlediska, ale také zajistit lepší vývoj dětí.

Trestná činnost

Jedná se o opakovanou či jednorázovou trestnou činnost. V tomto důsledku je jeden z rodičů či oba umístěni do nápravného výchovného zařízení. V mnoha případech se jedinec stává spolupachatelem trestné činnosti rodičů. Nejčastěji se dotýká drobných krádeží. Následkem toho dochází k rozpadu rodiny. Dítě je ohroženo také po stránce morálního vývoje.

3 Vývoj dítěte a jeho citových potřeb z pohledu vývojové psychologie v rodině

Děti do dětských domovů přichází z různých důvodů, které jsme si uvedli v předchozí kapitole. Avšak musíme myslet na to, že děti mohou být ohroženy ve svém rozvoji tělesném či psychickém. Zákonitostem vývoje dětí v tomto věku je proto potřeba dobře rozumět, aby bylo možno konstatovat odchylky. V této kapitole se zaměřím na psychický rozvoj dětí z hlediska věku v kojeneckém, batolecím a předškolním období a z hlediska rozumového, citového a volního rozvoje v období mladšího, středního a staršího školního věku.

¹⁴ Srov. Matějček. Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Tiskařské závody, 1992. Kapitola prevence, s. 17.

3.1 Vývoj dítěte v kojeneckém, batolecím a předškolním období

Kojenecké období je nejdelším rokem v lidském životě. Nejedná se o samotnou dobu období jako takového, ale o období, ve kterém se jedinec vyvíjí nejrychleji. Průměrně u kojenců platí, že se dítě v prvním roce života naučí první slovo a udělá svůj první krůček. V této době je vývoj dítěte značně rychlý. Kojenecké období tedy spadá do věku 2 až 12 měsíců.

V první řadě se u jedince vyvíjí vrozené reflexy. Mezi ně patří obranné reflexy: úchopový, polykací, vyměšovací, ale také kašel a zvracení. Smyslové vnímání u kojenců je rozvinuto pouze částečně. Vývoj inteligence má rychlý průběh. Inteligence se vyvíjí již v prenatálním období, kde se dítě učí poznávat pachy, aby odlišilo cizí pachy od své matky. Dále se vyvíjí kruhové reakce, které spočívají v tom, že dítě něco náhodně udělá a poté situaci opakuje již s úmyslem. Ale až později si začne uvědomovat, že věci či prostředky nemizí a stále někde existují.

Socializace v kojeneckém období začíná u matky. Kojenec nepřilne jen k matce, ale také ke svému domovu. Prvním impulzem socializace je úsměv, který je nejprve bezděčný a postupem času se stává úmyslným. Dalším impulzem jsou zvuky, pomocí kterých matka rozeznává pocity dítěte a jeho potřeby. Zajímavostí se stává fakt, že dítě odloučené od matky přijímá nového pečovatele velmi špatně, zatímco dítě, které vyrůstá v dětském domově, si zvyká na někoho jiného snadněji. Významnou pro matku se stává separační úzkost. Dítě vyhledává přítomnost matky, touží ji mít neustále v dohledu. Velmi důležité je, aby dítě mělo někoho, ke komu se může citově připoutat. U dětí vyrůstajících v dětských domovech nastává problém. Je potřeba najít osobou, která mu pouto vynahradí. Langmeier a Matějček uvádí příklad děvčete, které se dostalo do nové rodiny. Děvčátko strávilo noc s náhradní matkou v jedné posteli a po této noci se stalo mnohem sebejistější a důvěřivější nežli bylo předtím.¹⁵

Batolecí období spadá do věku 1 do 3 let. A to i přesto, že dítě okolo dvou let začíná chodit a pouze se nebatolí. Batolecí období je mezníkem, ve kterém jedinec začíná mluvit. Nejprve zjišťuje, že pro každou věc existuje nějaké pojmenování, poté začíná souvisle mluvit. Důležitou se pro batole stává hra. Hra rozvíjí v první řadě smyslové vnímání, v druhé řadě fantazii. Za pomoci hry se vyrovnává s různými

¹⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 3. nejdelší rok, s. 95.

těžkostmi či bezmocností. Nejdůležitější ve hře je samostatnost. Dítě si dokáže hrát samo, samostatně bez spoluúčasti druhých.¹⁶

Myšlení u batolat je rozdílné oproti myšlení kojenců. Batolata na rozdíl od kojenců dokážou myslet v představách, nikoliv pouze jen v případě, kdy daný předmět vidí. Piaget a Inhelderová popisují batole, které dostalo krabičku zápalek. I přesto, že mu nešla otevřít, našlo si nakonec mezírku, kterou prostrčilo prst a krabičku otevřelo.¹⁷

Další věc, kterou si dítě uvědomuje je, že představy jsou odlišné od reality, ale i přesto jsou podobné předměty, které splňují stejný účel, který si představilo.

Socializace v batolecím období již nesahá pouze k matce, ale k samotnému pohybu. Vyžaduje-li dítě pozornost, jednoduše si pro ni samo dojde. S tím také souvisí zlepšení komunikace. Pro zlobu křičí a pro radost se hlasitě směje. City již nejsou sdíleny pouze s matkou, ale také s vrstevníky. Někteří jedinci se umí vcítit do druhých a snažit se utišit jiné plačící dítě. Přesto, že matka už není jedinou součástí citového života, stále je na prvním místě. Dítě se snaží od matky utíkat, dělat naschvály, ale tím pouze zkouší, zdali má o něj stále zájem.

Velkou zátěží či problémem se stává odloučení dítěte od matky. Dítě reaguje velmi silně a afektivně. Jedná se o tři stádia. Prvním stádiem je stadium protestu, kde je dítě velmi neklidné, neustále volá matku a vyhledává ji. Druhým stádiem je stadium zoufalství, kde se dítě náhle osamostatňuje a straní se svému okolí. Třetí a poslední stádium je stadium odpoutání se, při které bývá možnost poskytnutí dítěti náhradní matku, kterou bez velkých potíží přijme.¹⁸

Předškolní období spadá do věku 3 až 6 let. Hranice šesti let je uváděna jako hranice zralosti jedince pro nástup do školy. V tomto období je dítě velmi zvědavé a pokládá si různé otázky o vzniku světa a o věcech, kterým nerozumí. Proto od předškolních dětí slyšíme neustále slovo „proč“. Významnou součástí života se stává rozumový vývoj, ve kterém se jedinec učí základním matematickým a jiným úkonům, mezi které patří počítání do deseti. Významným se stává vývoj řeči. Jedinec se učí nasloucháním do druhých, například při poslechu pohádky. Úlohou v životě se také

¹⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 4. na vlastních nohou, s. 116.

¹⁷ Tamtéž, s. 117.

¹⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 4. společenský život batolete, s. 120.

stává smrt, o které velmi část přemýšlí. Na jedné straně se bojí samoty, pohřbení zaživa, na straně druhé si význam smrti zcela neuvědomuje a věří ve znovuzrození.

Socializace u předškolních dětí je mnohem diferencovanější než u batolat. Dítě vyhledává společnost a rádo si hraje s druhými. Také si uvědomuje svojí roli ve společnosti. Některé děti mají tendenci stát v čele skupiny a být vůdčím typem. Významnou roli hraje citová stránka. Jedinec se dokáže vcítit do druhého a společně přivolat pomoc při problému nebo druhého svými slovy ukonejšit. Dále se rozvíjí hra, která již spočívá ve společné spolupráci s cílem něčeho dosáhnout či s druhými válčit. Avšak nejdůležitější jsou námětové hry, ve kterých si dítě nehraje pouze s rekvizitami, ale snaží se napodobovat věci reálně. Například při hře na prodavače a zákazníka si vyrobí opravdové peníze, aby hra byla co nejuvěrohodnější. Nesmíme zapomínat ani na výtvarný projev. Předškolní děti dokážou výtvarným projevem vyjádřit mnohem více nežli by dokázali vyjádřit slovně. Tudíž je velmi důležité porozumět jejich kresbám.

3.2 Vývoj dítěte v mladším školním věku

Mladší školní věk spadá do věku 6 až 11 let. Nižší hranice je dána vstupem dítěte do školy, vyšší hranice je dána konci 1. stupně základní školy.

Z hlediska rozumové rozvoje vstupuje dítě do stádia konkrétních logických operací. V tomto věkovém období již není problémem jednoduchá logika. Proto si už děti volí naučné zájmové kroužky, mezi které patří například šachy. Jedinci již rozumí tomu, že když se něco někam přesune, že nezmizí. Rozum školáka se neustále zlepšuje a s tím zároveň rozvíjí řeči. Problémem se stávají nově vznikající pochybnosti. Období mladšího školního věku začíná pochybnostmi o existenci Ježíška či Mikuláše. Ačkoliv se rodiče snaží děti o existenci přesvědčit, nemá to dlouhodobý účinek. Inteligence dětí se měří již daleko snadněji vzhledem k novým možnostem měření. Inteligenční kvocient klesá v případě náhlého úrazu nebo jiného vážného onemocnění. U zanedbaných dětí, kterým se dostalo pomoci, v podobě podnětného prostředí, může IQ stoupnout až o 40 bodů.¹⁹

¹⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 6. střízlivý realista, s. 116.

Z hlediska sociálního rozvoje jedinci cítí velkou autoritu dospělých a přijímají bez větších problémů jejich názory. Začínají se vytvářet herní skupiny dělené podle zájmu a charakteru. Zvláště v této oblasti můžeme vnímat nedostatky u dětí přicházejících do dětských domovů s narušeným sociálním rozvoje, především adaptačním. Sebevědomí je snižené či naopak zvýšené. K vychovatelům jsou jedinci nedůvěřiví a špatně se přizpůsobují ve skupině. Chování je agresivní, sobecké a někdy se objevuje i nesamostatnost.²⁰

3.3 Vývoj dítěte ve starším školním věku

Střední školní věk spadá do věku 11 až 15 let. Z hlediska inteligence je rozvoj velmi rozmanitý. Důležité je říci, že jedinec už je schopen vědecky myslet. Ve chvílích myšlení si dokážou říci, že to je právě to myšlení, právě teď myslím. Již není problémem zabývat se formálními operacemi. Například matematické rovnice se dokáže naučit a pochopit oproti jedincům v mladším školním věku, kteří se pouze naučí daný vzorec, ale nepochopí jej. Jedinci také uvažují o tom, co je reálné. Přechází od hypotéz k hypotézám, přemýšlí o různých souvislostech a přemýšlejí o vzdálené budoucnosti.²¹

Z hlediska sociálního rozvoje se jedinci snaží o rovnost vztahů s dospělými. Jejich chování tomu bohužel neodpovídá. V tomto věku jsou jedinci velmi kritičtí k autoritám ve škole, vychovatelům v dětských domovech či k rodičům. Začínají se utvářet kolektivy vrstevníků, pomocí kterých si můžeme povšimnout, jaké děti se nesocializují. Následně mu můžeme pomoci se socializací. Jednání dětí je různorodé. Někteří jedinci zaujímají vůdčí typ ve skupině, jiní se naopak podřizují. Dívky jsou v tomto věku klidnější než chlapci. Chlapci zaujímají roli protektorskou a cítí se nadřazení vůči mladším dětem.

V tomto věku dochází k první zamilovanosti, která je spíše platonická. Jedinec touží po blízkosti druhého, ale obává se doteků a jakéhokoliv tělesného sblížení. Tudíž

²⁰ Srov. HRDLIČKOVÁ, V.; PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. PRAHA: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. Kapitola 1. výchovně vzdělávací práce v dětských domovech – mladší školní věk, s. 36.

²¹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 7. čas první lásky, s. 189.

se jedná o zamilovanost očima než tělem. S tímto věkem nastává zvědavost o pohlavních orgánech, antikoncepci a dalších. Také se objevuje autosexualita neboli masturbace. Především u chlapců se objevují sexuální fantazie vyvolávané filmy či obrázky se sexuální tematikou.²²

3.4 Vývoj dítěte v adolescenci

Adolescence spadá do věku 15 až 20 let. Rozmezí je různorodé od jedince k jedinci. Hranice okolo věku 15. let zahrnuje nástup na střední školu, zatímco hranice 20 let je velmi různorodá. Někteří jedinci v 18 letech končí studium, zatímco jiní ve studiu stále pokračují. Tudíž u některých můžeme hovořit o adolescenci, u druhých o dospělosti.

Z hlediska sociálního rozvoje jsou jedinci tak vyvrálí, že touží po rovnosti s dospělými. Nejvíce konfliktů je vyvolávání tím, že dospělí v očích těchto jedinců působí nadřazeně. Jedinci touží po vztahu s dospělými, kde se s nimi bude jednat jako rovný s rovným.²³

Hlavním bodem věku se stává přechod na střední školu. Střední škola vyvolává obavy z těžkého učiva, ale především z nového prostředí a kolektivu. Navazování nových vztahů je pro některé jedince lehké, ale naopak pro jiné velmi náročné a stává se velkou obavou. Dalším zlomem je internát, kde se jedinci cítí osamostatněni od rodičů. Na jedné straně to přináší jedincům určitou úlevu, ale na druhou stranu se učí hospodařit a veškeré věci si zařizují sami. Taktéž se vyvíjí potřeba partnerství. Adolescenti nahlízejí na vztahy jako na dlouhodobé a trvalé.

Pro děti z dětských domovů je nástup na střední školu o mnoho složitější. Ukončení střední školy pro mnohé znamená odchod z DD a postavení se na vlastní nohy. Někteří jedinci se vrací ke svým rodinám, kde mají základní zajištění. Trochu problematičtější je dokončení střední školy. Jiní si hledají bydlení a zaměstnání, aby neskončili na ulici.

²² Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. Kapitola 7. zamilovanost – a sexualita, s. 197-200.

²³ Srov. HRDLIČKOVÁ, V.; PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. PRAHA: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. Kapitola 1. výchovně vzdělávací práce v dětských domovech – starší školní věk, s. 139.

Lze tedy shrnout, že fyzické či psychické zaostávání dětí souvisí především s postižením vztahu matky k dítěti v nejtělejší dětství, které má v různých věkových obdobích různé projevy. Zatímco v předškolním věku půjde především o fyzické či psychické zaostávání dítěte, špatná kvalita rodinných vztahů v době školní docházky už se projeví navíc v problémech, které jsou snadno značeny za kázeňské: záškoláctví, špatný prospěch, předčasné sexuální zkušenosti apod.

4 Problém psychické deprivace

Psychická deprivace je problém, který postihuje ve velké míře právě děti žijící ve špatně fungující rodině. Špatně fungující rodinou je myšlena rodina, ve které nedochází k uspokojování základních psychických potřeb.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu.“²⁴ Definice nám říká, že psychická deprivace vzniká tam, kde nejsou uspokojovány základní psychické potřeby jedince, a tudíž dochází k jejich deprivaci.

4.1 Deprivace v rodině z vnějších příčin

V podkapitole deprivace v rodině z vnějších příčin se budu věnovat deprivaci z hlediska složení rodiny a z hlediska socioekonomické a kulturní úrovně rodiny.

První hledisko, složení rodiny, má v dnešní době klíčový význam, což se týká duševního rozvoje jedince. V prvním období života dítěte plní nejdůležitější roli matka. Matka dává dítěti první iluzi, podněty důležité pro jeho život. Mezi ně patří především emoční podněty. Druhotné impulzy dodává otec. Dostávají se až v pozdějším věku dítěte. Třetí impulz přichází od sourozence, který se podílí na celkové atmosféře v rodině.

Nejčastější a nejhorší situací v rodině nastávají v důsledku nepřítomnosti otce. Jedná se o paternální deprivaci, která postihuje zejména chlapce. Otec se pro dítě stává

²⁴ MATĚJČEK, Z.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Matisk, 1997. Kapitola 1. psychická deprivace, s. 8.

vzorem, který přináší do rodiny autoritu, pořádek a kázeň. Bez otce je matka odkázána pouze sama na sebe. U matky hraje velkou roli její osobnost daleko více než za normálních okolností.²⁵

V případě sourozenců může dojít k deprivaci ve dvou situacích. První situací je získání sourozence. Matka klade větší pozornost na nového člena rodiny než na člena staršího. U staršího dítěte dochází k izolaci, ke které dochází postupně, nebo se tak může pouze jevit. Druhou situací se stává ztráta sourozence. Ztrátou je myšleno odloučení jednoho ze sourozenců do ústavní péče či adopce, v horším případě úmrtí.

Druhé hledisko, socioekonomická a kulturní úroveň rodiny, se týká problému rodin, které jsou velmi početné. V tomto případě není matka schopna dodávat novému členu rodiny dostatek mateřské péče. Členové rodiny trpí nedostatkem pozornosti, která je pro každého jedince velmi malá. Děti vyrůstající v početných rodinách mohou mít problémy s chováním, které se stupňují do problémů, jakými jsou záškoláctví a toulání.

Do socioekonomické situace rodiny je řazen i problém zvláště vysoké socioekonomické úrovně. Rodiče jsou velmi zaneprázdnění prací a více než na dítěti lpí na vysokém společenském postavení. O dítě se stará chůva a o chod domácnosti pečuje hospodyně. V dnešní době ale klesla potřeba chův a hospodyň, především z finančních důvodů.

4.2 Deprivace v rodině z psychologických příčin

Deprivace v rodině z psychologických příčin je mnohem závažnější nežli deprivace v rodině z vnějších příčin. Odstranění příčin je mnohem obtížnější. Vnitřní i vnější příčiny se navzájem kombinují a podmiňují, tudíž je nemůžeme spolehlivě odlišit.²⁶

Rozdělujeme tři druhy psychologických příčin. Prvním druhem je neschopnost matky navázat s dítětem citový vztah. Nejčastěji problém postihuje matky, které byly v dětství deprivovány, nebo se dostávali neustále do konfliktů. Matkám s tímto prožitkem chybí nadšenost, vlídnost a pochopení.

²⁵ Srov. LANGMEIER, J.; MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. Kapitola 6. deprivace v rodině, s. 143.

²⁶ Tamtéž, s. 157.

Druhá kategorie se týká duševních poruch. Duševní poruchy dělíme podle dvojího druhu. Prvním je ráz neurotický, druhým je ráz psychotický. Matka dítě odmítá, odvrací se od něj, vyhýbá se jakémukoliv kontaktu. Následkem deprivace je špatný vývoj dítěte.

V některých případech se jedná o jednostranný či o opožděný vývoj. Na jedné straně matce chybí sympatie k dítěti, avšak na straně druhé u dítěte rozvíjí intelekt. Dítě ve společnosti působí intelektuálně na výši a má velmi dobře rozvinutou paměť. Přesto žije v odstupu od ostatních a preferuje samotu. Takové děti se špatně přizpůsobují.

Do třetí kategorie spadají matky, které jsou naopak vázány k dítěti citově, ale nejsou schopny dítě rozvíjet intelektuálně. Matka není schopna dítěti porozumět, a tudíž na jeho podněty nereaguje. Důsledkem je především nízké IQ dítěte.

5 Role vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska psychologie a z hlediska pedagogiky

V této kapitole se budu zabývat tím, jaká je role vychovatele v DD a jakou by měl mít osobnost. Tuto kapitolu rozdělují na tři části: v první se budu věnovat otázkám, které řeší vzhledem k osobnosti pedagoga především pedagogická psychologie. Druhá část zohlední požadavky na osobnost pedagoga z pohledu obecné pedagogiky. Třetí část shrne poznatky autorů, kteří se zabývají přímo otázkami osobnosti vychovatele či vychovatelky v dětském domově. Na vychovatele jsou kladeny různé nároky, kterými jsou nároky osobnostní, vzdělanostní a metodické. Dále se od vychovatele očekávají různé osobnostní vlastnosti, které by měl mít.

5.1 Charakteristika specifické role vychovatele v DD

Nejdůležitější místo ve výchovné oblasti v dětském domově zastává vychovatel. Dětský domov má za úkol poskytnout přechodné či trvalé zázemí dítěti, které bylo ze závažných důvodů odebráno rodině. Na jedné straně plní úkoly jako školské výchovné zařízení, na straně druhé nahrazuje rodinu. Výchovná práce vychovatele v DD je velmi náročná především z hlediska příchodu dětí z rodiny s opožděným vývojem. Opožděný vývoj se týká oblasti psychické i sociální, ale také vědomostní.

Práce vychovatele spočívá především v práci s heterogenní skupinou dětí. Tudíž je na vychovatele kladen nárok ve znalostech biologických, psychických a sociálních

zvláštností dětí, a to v různých věkových kategoriích. Ideální je, aby se staršími dětmi pracoval starší a zkušenější vychovatel. Ten bývá pro děti tzv. vzorem. Poskytuje dětem informace o světě, ovlivňuje jejich estetické postoje. Zjednodušeně lze říci, že se stává zdrojem jejich citových prožitků.

5.2 Vlastností vychovatele z hlediska pedagogiky

Do základních vlastností vychovatele řadí autorka Křížanová následující: všeobecnou vzdělanost, ideovost, odbornou vzdělanost, pedagogický takt, náročnost, umění jednat, pedagogickou tvořivost, postřeh a orientaci, přítomnost, vyjadřovací schopnost, společenské přizpůsobení, rozhodnost, rozvážnost, přirozené chování a jednání, kritičnost, smysl pro spravedlnost, trpělivost, schopnost sebeovládání, zásadovost a důslednost, svědomitost.

Všeobecná vzdělanost patří podle Křížanové mezi jednu z nepostradatelných vlastností vychovatele. Vychovatel by se měl orientovat v dění ve světě, které získá za pomoci rozhlasu, televizního vysílání či návštěvy divadelního a filmového představení. Mezi oblastmi, ve kterých by se měl pohybovat, patří přírodní a společenské vědy. Se všeobecnou znalostí je také velmi důležitá odborná vzdělanost v oblasti pedagogiky a psychologie.

Další důležitou vlastností vychovatele je pedagogický takt, který se týká přiměřené náročnosti s porozuměním či pochopením. Vychovatel usiluje o přátelské vytvoření vztahů ve skupině a respektuje individualitu dítěte. Není vhodné ani žádoucí dítě ponižovat, ale naopak ho podporovat v tom, co dělá. Podporovat jeho víru v život a schopnosti. Vychovatel klade požadavky, které jsou rozumně odůvodněné, jeho chování je korektní a upřímné. S pedagogickým taktem souvisí taktéž náročnost. Náročnost na děti by měla být úměrná jejich schopnostem. Nároky by však také neměl snižovat. Tímto způsobem vede děti k vytrvalosti a systematičnosti v práci.²⁷

Umění jednat je jednou z dalších vlastností vychovatele. Do jednání spadá umění vyslechnout s porozuměním, vžít se do situace, kterou jedinec prožívá, pochopit názory a chování druhých. Vychovatel by měl respektovat individuality každého jedince a

²⁷ Srov. KŘÍŽANOVÁ, H., *Fulnecké dny J. A. Komenského*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. Kapitola osobnost vychovatele, s. 279.

následně být schopen hovořit o problémech, které dítě postihne. Úkolem vychovatele je také vytváření dobrých mezilidských vztahů a následné atmosféry.²⁸

Nezbytnou vlastností vychovatele je také postřeh a orientace, upřímnost. Vychovatel by měl být schopen rozdělovat svou pozornost mezi všechny členy skupiny, která je významná pro rychlý rozbor nastalé situace. K tomu je potřeba základní znalost v pedagogické diagnostice. S postřehem a orientací souvisí upřímnost, tedy umět jednat upřímně, umět vyzdvihnout klady a umět vyjádřit pravdivě svůj názor na vzniklou situaci.

5.3 Osobnost vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska pedagogické psychologie

Pedagogická psychologie přináší poznatky, které vycházejí z psychologie osobnosti a dotýkají se především vlastní autodiagnostiky pedagoga vzhledem k jeho temperamentu či charakteru osobnosti. Dále klade tato disciplína velký důraz na sebepercepci pedagoga a na pomoc v problémových situacích (například při ohrožení syndromem vyhoření). Sem řadíme především prvky duševní hygieny. Důležité je například uvědomování si pocitů, které v pedagogovi vyvolávají žáci, jiní členové pedagogického kolektivu apod.

Na následujících řádcích uvádím přehled vybraných autorů a jejich teorií osobností pedagoga. Z možného přehledu jsem vybrala tři autory: A. Andersona, Ch. Caselmanna a Lukovu typologii. A. Anderson rozlišuje dva typy pedagogů. Do prvního typu řadí dominantního pedagoga, kterého definuje jako osobnost, které chybí respekt vůči žákům a jejich individuálním zvláštnostem, zájmům, ale také převládají zákazy, ponižování. Vylučuje vztahy mezi žákem a pedagogem a také je narušuje. Do druhého typu řadí integrativní typ, u kterého se jedná naopak o vyrovnaného pedagoga, který si je jistý, věří si a také podporuje sebedůvěru žáků. Dle A. Andersona by měli být v osobnosti pedagoga zastoupeny oba typy.²⁹

²⁸ Srov. KŘIŽANOVÁ, H., *Fulnecké dny J. A. Komenského*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. Kapitola osobnost vychovatele, s. 279.

²⁹ Srov. IS MUNI. *Ucební materiál__Pedag._psychologie.doc*. [online]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/> [cit. 2015-10-03].

Autor Ch. Caselman rovněž rozlišuje dva typy pedagogů. Jako první typ je uveden pedagog jako logotrop, který klade hlavní důraz na vzdělávací proces. Logotrop je na jedné straně orientovaný filosoficky, kde převahuje snaha vštípit žákům pevný názor podle toho, jak ho chápe on. Na druhé straně je orientovaný odborně-vědecky, kde klade důraz na předmět, který vyučuje, se snahou naučit žáky toho co nejvíce. Druhým typem autor uvádí pedagoga jako paidotropa, který je orientovaný individuálně. Klade důraz na výchovu, dbá o disciplínu aj. Nebo obecně orientovaný, který klade důraz na racionální prvky se snahou vzbudit v žákovi zájem o učivo.³⁰

V Lukově typologii jsou využita dvě kritéria. První kritérium jako reakce na podněty, v němž rozlišuje reflexivní neboli uvažující typ pedagoga a naivní neboli bezprostřední typ, který reaguje přímo na působící podněty. Ve druhém kritériu uvádí pedagoga jako zpracovatele podnětů v psychice, ve kterém rozlišuje typ reproduktivní a produktivní. Kritéria se navzájem kombinují: naivně-reproduktivní typ jako zprostředkovatel informací, naivně-produktivní typ jako tvořivý zpracovatel učiva, reflexivně-reproduktivní typ jako nesamostatný, rozkolísaný, výchovnou činnost považuje za náročnou, reflexivně-produktivní typ, kterému chybí nadšení pro práci, přes svou uzavřenost se snaží.³¹

V pedagogické literatuře se často uvádějí požadavky na osobnost pedagoga. Patří mezi ně: požadavky na vědomosti pedagoga, mezi které patří filosoficko-politické vzdělání - všeobecné, odborné vzdělání – obsah učiva, aby věděl, co má učit, v jaké posloupnosti, pedagogicko-psychologické vzdělání, didaktika učebního předmětu, psychologické disciplíny pro učitele, všeobecné vzdělání učitele. Požadavky na osobní vlastnosti pedagoga, které jsou charakterové – volní vlastnosti, pracovní – důslednost, temperamentové, citové – trpělivost, společensko-charakterové – kladný vztah k dětem. Požadavky na chování pedagoga nejen ve škole, ke kolegům, žákům, rodičům, nadřízeným.³²

³⁰ Srov. IS MUNI. *Ucebni_material__Pedag._psychologie.doc.*[online]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/> [cit. 2015-10-03].

³¹ Srov. IS MUNI. *Ucebni_material__Pedag._psychologie.doc.*[online]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/> [cit. 2015-10-03].

³² IS MUNI. *Ucebni_material__Pedag._psychologie.doc.*[online]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/> [cit. 2015-10-03].

5.4 Osobnost vychovatele/vychovatelky v DD

Na vychovatele v DD se vztahují samozřejmě všechny poznatky pedagogické psychologie a obecné pedagogiky. Zvláštní důležitost však mají následující podněty:

V dětských domovech je velmi důležitou vlastností vychovatele rozvážnost. Vychovatel by měl být schopen zmapovat vzniklou situaci, brát v potaz různé alternativy řešení a na základě toho provést konečné rozhodnutí. Rozhodnutí probíhá na základě kolektivního hodnocení, ale také na základě osobnosti dítěte. S tím souvisí další vlastnost, kterou je kritičnost, která opět souvisí s kolektivním hodnocením skupiny, nikoliv se subjektivním hodnocením. Důležité je si uvědomit, že i svěřenci sledují spravedlnost ze strany vychovatele k nim samým.

Poslední vlastností vychovatele je trpělivost, která je při práci s dětmi v dětském domově velmi významná. Dítě je velmi zvědavé, objevuje nové věci, vyžaduje od vychovatele vysvětlení toho, čemu samo nerozumí. Během výchovného působení vychovatel klade na své svěřence různé požadavky a rozdává příkazy, které nemusí být svěřenci ihned jasné. Tudíž vychovatel musí být schopen své požadavky či příkazy několikrát zopakovat, dokud nebude zcela pochopen a ujasněn jeho požadavek. Na druhé straně je potřeba dát svěřenci najevo nespokojenost při neustálém opakování.³³

Což se týče úkolu rozvíjet všestranně osobnosti dětí a mladých lidí, jsou na vychovatele či vychovatelky v dětských domovech kladeny obdobné nároky jako na výchovné pracovníky v jiných výchovných zařízeních. I když i zde mají stíženou situaci spočívající v tom, že jejich svěřenci si přinášejí z předcházejícího životního období fyzické i psychické poranění, které je v dalším vývoji značně handicapují. V čem je však role vychovatelů a vychovatelek naprosto jedinečná a obzvlášť náročná. Je jejich úkol zajistit dětem a mladým lidem pevné zázemí, které jim má nahradit selhávající rodinu. Vychovatel však není ani vzdálený příbuzný těchto dětí, je jimi považován za cizí osobu. Navíc často patřící do nepřátelského světa, který děti viní ze své životní situace. Často totiž ospravedlňují vlastní rodiče, ale obvinují státní orgány. Když k tomu připočítáme organizace „služeb“, díky nimž se v dětských skupinách vychovatelky či vychovatelé pravidelně či nepravidelně střídají, je vidět, že jejich situace je opravdu

³³ Srov. KŘÍŽANOVÁ, H., *Fulnecké dny J. A. Komenského*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. Kapitola osobnost vychovatele, s. 281.

obtížná. Vychovatelka přichází do DD jako do svého zaměstnání. Děti zde mají být „jako doma“. Je možné tyto dva světy propojit tak, aby děti a mladí lidé vnímali DD jako stabilní a důvěryhodné prostředí?³⁴

Odborná literatura často vyjmenovává normativně, jaké vlastnosti by měli mít vychovatel nebo vychovatelka v DD. Jak však vnímají oni sami svůj úkol nahradit svěřeným dětem domov vytvořením stabilního a pevného zázemí? V praktické části se pokusím sebrat a vyhodnotit některé příklady z praxe.

³⁴ Srov. KŘIŽANOVÁ, H., *Fulnecké dny J. A. Komenského*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. Kapitola osobnost vychovatele, s. 276.

6 Kvalitativní výzkum

Pro zodpovězení otázky, jak svou vychovatelskou roli vnímají samotní vychovatelé, jsem zvolila kvalitativní výzkum, který je zpracován pomocí rozhovorů.

6.1 Charakteristika výzkumu

Průzkumná otázka

„Jak vnímají vychovatelé/vychovatelky v dětském domově specifičnost své vychovatelské role?“

Charakteristika dětského domova rodinného typu, kde probíhalo šetření

Šetření probíhalo v dětském domově rodinného typu nacházejícím se na Vysočině. Kapacita dětského domova je maximálně 32 dětí. V dětském domově jsou umístěny děti ve věku 3 – 18 let, případně do 26 let. V domově se nachází čtyři rodinné skupiny. Každá skupina se nachází v jednom z řadových domečků. V jednotlivých domečkách působí dva až tři vychovatelé, kteří se zde střídají v pravidelných intervalech.

Vlastní pocity při vstupu do zařízení

Do zařízení dětského domova jsem nastupovala s velmi smíšenými pocity již při setkání s paní ředitelkou, při kterém jsem prosila o možnost uskutečnit kvalitativní výzkum k bakalářské práci právě v tomto zařízení. Pocity při prvním vstupu do zařízení po dlouhé době, které jsem měla, hluboce souvisely s tím, že jsem se jednoduše vracela do prostředí, které mi bylo velmi blízké životu v jiném dětském domově, ale také s tím, že vedle zařízení dětského domova se nachází diagnostický ústav, ve kterém jsem strávila část svého dětství.

Na jedné straně tedy na mě působilo prostředí jako takové a na druhé straně autority zařízení. Paní ředitelka byla jednou z autorit, která se o mne starala jako o svěřence v diagnostickém ústavu. Mou druhou autoritou byla jedna z vychovatelek v dětském domově, která pracovala jako vychovatelka v diagnostickém ústavu a měla na starost skupinu, ve které jsem byla zařazena. Tudíž jsem cítila autoritu a vztah stejný jako byl v dětství.

Na samotné rozhovory jsem dorazila v dohodnutý den. Na začátku jsem měla dohodnuté rozhovory se čtyřmi vychovatelkami, které měly ten den službu, a které jsem neznala. Tudíž to pro mě nebylo až tak stresující. Překvapením pro mne byl příchod páté vychovatelky, kterou jsem právě znala. V té chvíli jsem měla velmi smíšené pocity. Především obavy z toho, zdali mě po letech pozná, což pro mě bylo velmi důležité. A když už mě pozná, tak snad si nevzpomene zrovna na nějaké špatné chvíle a negativní věci, které se odehrávali v diagnostickém ústavu při jejím působení. Nevěděla jsem, zdali mám být z jejího příchodu šťastná nebo opravdu nervózní a ve stresu.

První nervy nastaly již před začátkem uskutečnění rozhovorů. Největší obavu jsem měla z toho, že špatně zformuluji otázky, i přes to, že jsem je měla připravené. Mou druhou obavou bylo, že mi selže technika pro nahrávání rozhovorů. I přesto, že jsem měla dvě nahrávací zařízení, měla jsem pocit, že je to málo. Třetí obavu jsem měla z toho, že nedokážu navázat na případné odpovědi a rozvést rozhovor dál či pochopit dané dotazy ze strany vychovatelek.

Charakteristika jednotlivých vychovatelek

Šetření se zúčastnilo pět vychovatelek působících v dětském domově rodinného typu. Vzhledem k anonymitě jednotlivých vychovatelů jsem jim přiřadila následující jména. K prvnímu rozhovoru jsem přiřadila jméno Lenka, druhému jméno Iveta, k třetímu jméno Petra, k čtvrtému jméno Tereza a k pátému jménu Renata. Taktéž jména svěřenců či dalších zmíněných osob v rozhovoru jsou také anonymizovány.

První rozhovor se konal s vychovatelkou Lenkou. Lenka působí v dětském domově rodinného typu čtyři měsíce. Zkušenosti s jiným zaměstnáním nemá vzhledem k nedávnému ukončení studia. V dětském domově působila již dříve jako návštěva. Pracovala zde již její maminka. Zúčastnila se různých akcí s dětmi. A jak na mne působila během rozhovoru? Lenka byla první, která se s nadšením chtěla zúčastnit rozhovoru jako první. Během šetření byla uvolněná a odpovídala na dané otázky upřímně. Vzhledem ke krátké době působení v dětském domově odpovídala spíše na povrchu, kdy se teprve dle mého názoru adaptovala na funkci vychovatelky.

Druhý rozhovor se konal s vychovatelkou Ivetou. Iveta působí v dětském domově rodinného typu rok a půl. V říjnu to již budou dva roky. Bohaté zkušenosti má již z předchozího zaměstnání. Již dříve pracovala jako vychovatelka v dětském domově se

školou. Nynější práce v dětském domově rodinného typu ji přináší mnoho nového. Především, což se týče přísného režimu z předešlého zaměstnání, se změnilo na režim velmi volný a svobodný. A jak na mne působila během rozhovoru? Iveta šla do rozhovoru s velkým nadšením. Než začalo samotné šetření, Iveta mi vyprávěla během prvních deseti minut právě o svém působení v dětském domově se školou. Jak se k takovému zaměstnání dostala, jaké měla postoje a jak jí práce posunula dál v jejím životě. Proto se během samotného šetření velmi často odvolávala na předešlé zaměstnání. Samotné šetření probíhalo velmi klidně. Iveta byla velmi výmluvná a svěřovala se s každým jejím pocitem, který během rozhovoru prožívala. Její odpovědi i reakce byly velmi otevřené a hluboké. Otevřela se až do úplného nitra bez jakéhokoliv zatajování či obav z toho, co řekne. Rozhovor byl tedy velmi procítěný a emotivní.

Třetí rozhovor se konal s vychovatelkou Petrou. Petra působí v dětském domově rodinného typu osm let, tedy od samotného otevření zařízení dětského domova. Dříve působila jako vychovatelka v diagnostickém ústavu, kde pracovala dva roky. V DÚ panoval jasně daný režim. Do dětského domova nastupovala s obavami. Začátky byly hodně složité, protože nikdo nevěděl, jak by zařízení dětského domova rodinného typu mělo fungovat. Byla tedy jednou z budovatelek zařízení. A jak na mne působila během rozhovoru? Ze začátku jsem vycítila velmi smíšené pocity. Než začal samotný rozhovor, už Petra měla starosti, co se během té doby bude odehrávat mezi dětmi. Na začátku šetření jsme byly několikrát přerušeny přicházejícími dětmi s dotazy na vychovatelku. Po chvíli se situace uklidnila a rozhovory mohly probíhat bez jakýchkoliv problémů. Odpovědi na první dvě otázky byly velmi stručné a řekla bych, že i velmi rychlé až uspěchané. Během prvních otázek se Petra rozmluvila a další odpovědi již byli velmi promyšlené, hluboké a procítěné. Konec rozhovoru v Petře vyvolal na jednu stranu úlevu z konce a na druhou stranu úlevu z uvědomění si, jak vlastně celé působení v dětském domově cítí.

Čtvrtý rozhovor se konal s vychovatelkou Terezou. Tereza působí v dětském domově rodinného typu sedm let, tedy také působí v zařízení dětského domova od samého začátku. Dříve pracovala tři roky v diagnostickém ústavě. A jak na mne působila během rozhovoru? Již z první výpovědi byla z Terezy cítit velká nadřazenost vůči mně. Vycítila jsem z ní pocit, že nerozumím tomu, co se v takovém prostředí odehrává. Po zjištění, že jsem jednou ze svěřenkyň její kolegyně a absolventkou

dětského domova, přehodila z odtahitého přístupu na velmi blízký až přátelský. Celý rozhovor se mi zdál nastavený přímo směrem ke mně. Abych si sama uvědomila, jak člověk při takové práci postupně vyhasíná. A že to není vůbec jednoduchá práce.

Pátý rozhovor se konal s vychovatelkou Renatou. Renata působí v dětském domově rodinného typu osm let, tedy taktéž od začátku vzniku zařízení dětského domova. V předešlém zaměstnání pracovala jako vychovatelka v diagnostickém ústavě deset let. A jak na mne působila během rozhovoru? V Renatě jsem vycítila před rozhovorem pocit, že by ho ráda měla za sebou. Spíše takový opovrhující výraz. Při položení druhé výzkumné otázky se její postoj obrátil v obrovský zájem. Uvědomovala si, že jsou věci, které si během působení v dětském domově vůbec neuvědomovala. S nadšením hledala nová slova pro pojmenování něčeho, co jí nikdy nenapadlo. Na otázky odpovídala velmi procítěně a hluboce. Neobávala se odpovídat i negativně a zvolit taková slova, která jí v danou chvíli napadla. Z odpovědí již vyplývalo, že pracuje jako vychovatelka v dětském domově či předešlém zaměstnání velmi dlouho. Také se přiznala, že je velmi jednoduché se dostat na dno a poté se z něj odrazit. Konec rozhovoru v Renatě vyvolal pocit úlevy, uspokojení a dobrého zakončení náročného dne.

Po uskutečněných rozhovorech se všechny vychovatelky sešly na chodbě. Mezi sebou si povídali o tom, jak jim rozhovory otevřely oči v mnoha věcech. Slovy jedné z vychovatelek, byla to úžasná supervize. Všechny přiznaly, že by něco takového potřebovaly častěji.

6.2 Analýza získaných dat

Kategorizace jednotlivých výpovědí:

Otázka č. 2

Jaké u Vás převládaly postoje na začátku práce vzhledem ke svěřeným dětem? A jak se vztah k dětem vyvíjel?

Otázka č. 3

Kdybyste měla srovnat svoje postoje vůči dětem, když jste s prací začínala. Změnily se nějak tyto Vaše postoje během doby, po kterou zde pracujete?

Kategorie	Podkategorie	Přímé výpovědi
Souvislost s vlastní životní historií		<p>Tak postoje k dětem asi byly hodně ovlivněny tím, že děti jsem znala už před nástupem do práce. Protože právě moje mamka tady pracuje, takže s dětma jsem jezdila na různé akce atd. Bylo to teda ovlivněno hlavně tím. (Lenka)</p> <p>Já prostě, když jsem sem přišla, tak já jsem možná byla ovlivněná celkově svojí životní situací... Já mám jedno vlastní dítě, tomu už bylo 27 a teď jsem za něj fakt strašně ráda. (Iveta)</p> <p>Tak já jsem přišla z toho diagnostáku, já jsem dva roky předtím dělala v diagnostáku. A tam to bylo trochu jiný režimově, že jo. Tam opravdu byl ten režim jasně daný. (Petra)</p>
Začátek práce: nejistota, uzavřenost, nedostatek zkušeností	Autorita	<p>A pak samozřejmě já jsem tady na dvojce na domečku, mám tady hlavně velký děti. Měla jsem vlastně jenom dva chlapce, který byli pod patnáct a jinak čtyři nad patnáct. Takže jako první ty pocity, jako s tím já jsem taky dost mladá, takže jako vytvořit si jako nějakou autoritu byl trochu problém... (Lenka)</p> <p>Takže určitě jako člověk, když přijde, tak ze začátku nebo jak má takový růžový brejle. Myslí si, že jako všechno půjde po dobrým, ale bohužel to tak samozřejmě jako někdy jako není, takže i já jsem zjistila, že přesto, že jsem s nima navázala jako dobrý vztah, že je jako důležitý na ně jako opravdu jako občas zakřičet, ale bohužel jako. Ale myslím si, že to tak i vyčistí ten vzduch potom jako, když si to navzájem vyříkáme i přesto, že jako na sebe trochu jako křičíme. Takže myslím, že to hodně lecos vyřešilo jako s náma, s dětma. ... (Lenka)</p> <p>Ale já to mám hodně nastavený tak, že na začátku jsem hodně ta striktní, přísná, chci, aby dodržovali nějaký pravidla. Pak postupně je</p>

		můžu uvolňovat z toho... Za ty léta praxe, co já jako mám tak, mi tohle to nikdy neselhalo. Že i přestože je to třeba ze začátku přísnější, tak ale ty děti se v tom hodně orientují. Jo, že vědí přesně, odsad', posad'. A když se naučej jakoby v tom režimu fungovat, tak pak teprve rozšiřujeme obzory a navazujeme hlubší vztahy... (Petra)
	Ambivalentní postoje k ideálům	<p>Když jsem sem jakoby přišla, tak si myslím, že jsem byla taková jakoby opatrnější. Jo určitě jsem nebyla hned hr. Já si myslím, že nejsem ani dnes, ale samozřejmě už jako víc se znám s těma dětma, takže jsem jakoby si trošku dávala pozor. Určitě jsem se jakoby držela zpátky, jako než jsem ty děti poznala. (Iveta)</p> <p>Spousta jakoby ideálů. Spousta takovejch jako až vzdušnejch zámků a postupem času člověk ubírá a ubírá a jakoby zjišťuje, že některý prostě na to nemaj. Že musíme se my přizpůsobit v některých věcech jim a ne oni nám. (Tereza)</p> <p>Zpočátku nesmyslný očekávání. Chtěla jsem, aby ty děti byly vděčný, za to co já pro ně dělám. Čekala jsem, že prostě to budou dávat najevo toho, že si budou vážit toho, co pro ně člověk dělá. Takovýhle očekávání. Zpočátku byly obrovský očekávání v různých oblastech... měli jsme spoustu ideálů a cílu, co všechno je naučíme. (Renata)</p> <p>Je to tak. Ještě je to specifický tím, že třeba jsme tu od začátku vzniku tohoto zařízení, konkrétně. Takže si sebou vlastně vlečeme ty děti od prvního dne tady, co jsou ještě. A oni jak nám dorůstaj, tak my s nima ztrácíme ty ideály a ty priority, který jsme měly před sedmi lety, které dneska nemáme a už máme jiný. Protože to jde zase tím věkem a tou vztahovostí. (Renata)</p>
	Nedostatek informací	A tady v těch začátcích to bylo hodně složitý, protože nikdo z nás v podstatě nevěděl, jak by to mělo fungovat, jo. My jsme si od začátku všechno budovali sami a těch informací moc jsme neměli. A i děti, který tady byly, tak byly bych řekla víc problémový než jsou teďko. I když ono to možná klame tím, jak už máme ty zkušenosti a jak už umíme s nima víc asi pracovat. (Petra)
Dnes „fajn“	Důvěra a bezpečí	<p>...ale myslím, že teďkon, jak jsme se poznali, snažíme se udržovat takovej ten jako vzájemnej vztah jako na důvěře, ale na vzájemným jako respektu. Takže si myslím, že fajn. (Lenka)</p> <p>Takže u mě se zase ten postoj opravdu jako zaručil. Mám k nim větší důvěru, než jsem měla ze začátku. (Lenka)</p> <p>Opravdu ty vztahy jsou, si myslím najednou snáz přejdou ten hlubší podtext. Že jako oni se rychlejš pak i navážou, protože oni vědi, že ta</p>

		důvěra a ten pocit bezpečí, že tam je. Protože vědí, že kdykoliv potřebují, tak tam ten člověk je. Nebo když se potřebují něco dozvědět, tak jako můžou se obrátit, no. (Petra)
	Respekt (vůči dětem, ale i vůči jejich rodičům)	Dneska nemusím si úplně takhle dávat pozor, že už vím, co si můžu dovolit, co si můžou dovolit oni. (Iveta) Ale někdy ty rodiče taky vychováváme. Někdy si taky nemůžeme nechat úplně všechno líbit. Ale slušnou formou a s respektem. Já od nich vyžaduju respekt, stejně oni vyžaduju ode mě. (Renata)
		Tak to porovnání zřejmě se mi zdá, že teď už je to jednodušší. Nebo že ty děti jsou lepší. (Petra)
Jako moje rodina		Já jsem měla pocit, že jsem a mám ho pořád jako, že je to taková moje rodina. Takovej můj domov. (Iveta) A hrozně mě těší, že tady máme nového kolegu a oni říkají, že jsem jejich maminka a on je jejich tatínek. Když jsem musela vybrat ty povinné dovolené, tak jsem tady chodila za nima samozřejmě. Oni vždycky: „Jééé, máme tady mámu i tátu.“ A to bylo tak hezké. A já říkám. „Martine, to jsme dopadli, to máme děti.“ (Iveta)
	Láska	A postoje k dětem naprosto, já nevím ani jako, jestli je to slovo, jako mám je moc ráda... Jo, já prostě jsem tady strašně moc ráda, mám ty děti ráda a opravdu já tady cítím tu lásku.. (Iveta)
	Upřímnost	A jako, že se nestydím před nima přiznat to, že taky nemám náladu, jo jakoby. Já nevím, jestli je to úplně profesionální. Ale já si na to hlavně nechci hrát. Možná je trošku v něčem výhoda, že jsem tady nešla jakoby připravená, že by vzděláním. Že jsem přišla za sebe, od srdce. Proto ty moje postoje jsou vroucí. Já nechci říci, že kdybych měla třeba dvě vysoké školy, že bych je neměla. Já si myslím, že je to o lidech, že jsou hodně vzdělaní lidi a jsou studení. (Iveta)
	Odpouštění	A oni mi řeknou: „Jani, ty jsi dneska protivná.“ A já: „Děcka, já vím, já jsem dneska hnusná a odpustíte mi?“ (Iveta)
	Lidství je víc než profesionalita? (Ve vztahu k dětem, ale i ke komunitě vychovatelů)	A jako, že se nestydím před nima přiznat to, že taky nemám náladu, jo jakoby. Já nevím, jestli je to úplně profesionální. Ale já si na to hlavně nechci hrát. Možná je trošku v něčem výhoda, že jsem tady nešla jakoby připravená, že by vzděláním. Že jsem přišla za sebe, od srdce. Proto ty moje postoje jsou vroucí. Já nechci říci, že kdybych měla třeba dvě vysoké školy, že bych je neměla. Já si myslím, že je to o lidech, že jsou hodně vzdělaní lidi a jsou studení. (Iveta) Postupně opravdu člověk jako si musí připustit, že nemůže mít žádný očekávání, že si to nemůže tak připouštět k tělu, že opravdu musí být

		<p>profesionál, že ty očekávání nejsou reálný, že každé dítě má nějaké limit a ten prostě nezmění, i kdybych se rozkrájela, a každý dítě pochází z jiného prostředí. Vidělo jiné model rodinnej a je prostě pro mě nereálný, abych v tomhle ohledu něco jakoby změnila. Musím si dát nějaký cíle a něco co je pro mě prioritou a na to se soustředit, jednu věc. (Renata)</p> <p>Tak já, když o tom přemýšlím, tak dřív před opravdu 10 lety to člověk vnímal ... ne tak do hloubky, když to řeknu takhle blbě, ne tak do hloubky. Dneska jsme tou prací tak nasáklý, že v podstatě hodně eliminujeme svý známý. Jsme taková komunita tady bych řekla. Ty děti a i ti kolegové se asi všichni prolínáme, všichni, všema. Myslím si, že je i hodně těžký třeba pro lidi zvenku se mezi nás dostat. Zapadnout, aby my jsme je přijaly a oni přijali nás. Neumím zhodnotit, jestli je to dobře nebo špatně, ale uvědomuju si to jako čím dál tím víc, že opravdu tím jak člověk nezavře tady v 8 večer dveře. Jste ve dne v noci v práci, i myšlenkama. I svým jako osobním rodinným životem, že se to prostě prolíná. Je ta vztahovost strašná. Opravdu hrozně si uvědomuju, že jsme opravdu takový stát ve státě, taková komunita uzavřená. Teď nevím, jestli je to dobře nebo ne. (Renata)</p> <p>...když budeš chodit do normální práce, tak tam budeš 8 hodin, že jo a jdeš. Ale tady přijdeš z té služby a už ti volá kolega v sobotu, v neděli, což je 24 hodin jo a jseš i s těma dospělejma jo a ono i s těma dospělejma máš jiné vztah než pracovní, jo, protože pak když jedeme na výjezd o prázdninách, že jo, tak s tím člověkem je třeba člověk pět dní jo, pět dní, 24 hodin. Kdo může říct v práci, že je s někým, jako v práci 5 dní, 24 hodin, jo. Takže i ten vztah jako mezi těma dospělejma je úplně jiné než u normálního zaměstnání. V normálním to znamená, že když bude úřednice, že jo, která tam sedí. Nebo i ta prodavačka támhle v Lidlu, která tam taky je 12 hodin, ale s tím člověkem to není tak intenzivní.</p> <p>(Tereza)</p> <p>Fakt jsem to nazvala komunitou, uzavřenou komunitou a čím víc nad tím přemýšlím, tak to tak je. A i když má člověk volno, tak nemá volno. Tak najednou kolega zavolá a řekne: „hele prosím tě, dneska jsem byl v práci a stalo se tam tohle a potřebuju s tebou probrat tohle a tohle.“</p> <p>(Renata)</p>
	Fyzický kontakt	<p>My se objímáme. Je to prostě nádherné. A přitom to jdete do práce a oni už tady vybíhají, pokud jsou doma, nejsou ve škole. Oni se vždycky zajímají že, kdo přijde do služby a teď vám tady skáčou kolem krku, teď</p>

		je zima, ale v létě jo a prostě pusinkujeme se a jako fakt postoje... A teď oni se přijdou všichni pomazlinkovat... (Iveta)
	Učím se od sebe navzájem	Já se od nich učím, já se fakt od nich učím, od těch děcek. Fakt spoustu věcí. (Iveta)
	Motiv domova a rodiny	<p>Tak jako pokud by oni aspoň jen z poloviny cítili, že je to domov, tak je to úžasné. Já si myslím, že na dobré věci si vždycky vzpomenu. (Iveta)</p> <p>...tady musím představovat jakoby mámu a tátu mi přijde. Že si jako musím i v nějaký den jako vtělit jako do toho táty, protože není jakoby i ta máma. Dřív jsem to měla takový, že jsem to měla bez že jsem se snažila udržet jako, aby tam nebyl příliš velkej vztah a jak jsem tady, že jo, už 7 let a některý děti jsou tady taky 7 let, tak ten vztah přijde, ať člověk chce nebo nechce. Takže určitě jakoby je to víc pro mě vztahový. (Tereza)</p> <p>Já to prostě hodně slyším, když někde jedeme a ty děti řeknou: „za chvíli budeme doma.“ Že dokážou říct, ne v děcáku, ale doma. Jo, už jenom jakoby to slovo, že prostě tady to maj jako doma. (Tereza)</p>

Popis nalezených kategorií:

Analýzou jednotlivých výpovědí vychovatelek během rozhovoru o otázce č. 2 a 3 jsem dospěla ke čtyřem kategoriím. První tři popisují proces utváření a změn postojů vychovatelek ke svěřeným dětem. Nazvala jsem je:

1. Souvislost s vlastní životní historií
2. Začátek práce
3. Dnes „fajn“
4. Jako moje rodina

Ad 1: Vychovatelky měly tendenci vysvětlovat východiska pro svoje postoje: prostředí dětského domova jim většinou na začátku nebylo neznámé, měly buď zkušenost s jiným typem zařízení pro ústavní výchovu, nebo znaly přímo prostředí tohoto dětského domova. Shodují se v tom, že předcházející zkušenost je nějak ovlivnila.

Ad 2: Začátek práce v dětském domově rodinného typu byl podle výpovědí poznamenán nejistotou, uzavřeností, nedostatkem zkušeností. Kategorii jsem rozdělila do podkategorií: Autorita, ambivalentní postoje k ideálům a nedostatek informací. Ve vztahu k autoritě zaujaly vychovatelky různou strategii – od kamarádství k větší přísnosti, nebo naopak od přísnosti ke kamarádství. Kategorie ambivalentní postoje k ideálům vyjadřuje skutečnost, že některé vychovatelky byly též různé: některé přiznávají, že na začátku měli velké, až nesmyslné ideály, ze kterých později ustoupily a omezily se pouze na reálné možnosti. Jindy na začátku své práce s ideálními představami spíše šetřily. Začátek práce také byl poznamenán chybějícími informacemi o novém způsobu práce.

Ad 3: Dnes „fajn“. Kategorii jsem rozdělila do dvou podkategorií: první jsem nazvala důvěra a bezpečí, druhou respekt vůči dětem, ale i vůči jejich rodičům.

Tyto postoje charakterizují fungování v dobré rodině. Vychovatelky konstatují, že tyto pocity jednak vědomě pěstují, jednak vznikají spontánně. Podkategorie respekt popisuje jednak vztah mezi vychovatelkou a svěřenci, ale také vztah mezi vychovatelkami a původní rodinou (viz ot. č. 5).

Ad 4: Kategorie „jako moje rodina“ je neobsáhlejší, našla jsem zde 7 podkategorií: láska, upřímnost, odpouštění, lidství je víc než profesionalita?, fyzický kontakt, učíme se od sebe navzájem, motiv domova a rodiny – přímo vyslovený.

Kromě kategorie „lidství je víc než profesionalita?“ popisují všechny zbylé podkategorie pocity a vztahy, které jsou typické pro rodinu. Všechny tedy (stejně jako v předcházející podkategorii) směřují k rodinné charakteristice zařízení. Všechny vychovatelky zde referují o vlastní velké citové zaangažovanosti na životech dětí. Kategorie „lidství je víc než profesionalita?“ svědčí o tom, že vychovatelky si zároveň kladou otázku, zda tato jejich citová zaangažovanost odpovídá požadavkům na profesionalitu, protože je ve srovnání s jinými vychovatelskými profesemi zcela výjimečná. Tento vnitřní konflikt se ještě v další otázce ukáže jako významný.

Otázka č. 4

Kdybyste měla srovnat práci v dětském domově s prací vychovatelky ve školní družině či domě dětí a mládeže, našla byste nějaké rozdíly?

Kategorie	Podkategorie	Přímé výpovědi
Školní družiny a kluby	Náročná organizace, jednodušší aktivity	Ve družině jsou to samozřejmě ty ... tam ten mezičas škola – domov... (Lenka) v tý družině je těch dětí určitě víc, takže tam to bude asi spíš jako náročnější na tu organizaci s tím množstvím ... v tý družině je jen vztah škola – hra, tam asi jako nic jiného se odehrávat nebude... (Lenka) A mají to asi takový víc naplánovaný ten program v tý družině, že já nevím ... teďkon teda dělaj nějaký činnosti, pak jdou ven, pak píšou úkoly, mají svačinu. Jo a je to víc programový. (Petra)
	Jiná kvalita vztahu vychovatel – děti	tak práce v družině ... Já bych to nesrovnala. Já, když si představím, že bych šla třeba do té družiny. Tak tam se ani ten vztah tak neutvoří s těma dětma úplně. (Iveta) Ve družině, i když budu mít vztah k dítěti a bude se mi Pepíček líbit a bude ... Je to úplně jiná vztahovost než s dítětem ze zařízení. Protože přesně je to zase o tom, ve družině máte dítě od 12 do 4. Nemáte ten další čas s nim. Těch dalších, já nevím, 24 hodin na výjezdu ... Nedáváte mu svačinu, nevychováte ho svejma kecama, nemusíte pro něj obstarávat hadry, kroužky, zábavu, nic. Teda zábavu jo, to jo. Je to jiný. (Renata) Ta ho má opravdu jenom půjčenýho. Družinářka ho má půjčenýho na pár hodin, je povinna mu zajistit nákej program, je povinna, aby se mu něco nestalo a v půl pátý nebo v kolik takhle přijdou rodiče ... (Renata)
	Důraz na vztah nadřízenosti – podřízenosti	Ale v porovnání s tou družinou, tam i určitě vztahově je to jiný, což se týče vychovatel a to dítě. I když taky se můžou samozřejmě navázat, ale není to takový. Je to braný tak, že to dítě bere jako učitelku v uvozovkách, jo. Protože je to nějaká osoba, která ho vede, že jo k něčemu. (Petra)
Dětský domov rodinného typu	Děti se od nás učí běžným domácím pracem	...tady je to jako běžnej denní provoz jako... Dětem se snažíme vštěpovat takový ty základní denní povinnosti, který jsou prostě jakoby nutný. Ale zase ne, aby to brali jako povinnost, ale aby to měli jako samozřejmost. Jako myslím, že je to pro ně potřeba, aby si umyli to nádobí, aby nežili jako v tom bordelu, v tý špíně. Takže myslím, že jako hlavně tenhle ten rozdíl tam bude no. Takže myslím, že naše práce je jako víc uklízecká jako tady, bohužel. (Lenka)
	Nároky na množství aktivit	...ale tady je všechno. Tady jsou povinnosti, škola, špatná nálada, která se jako okamžitě projeví, když děti přijdou, že jo ze školy atd. Takže tady

		<p>to asi bude jako sice míň dětí, ale náročnější asi v tom dětském domově. (Lenka)</p> <p>Kdežto my to máme tak jako ... snažíme se, aby to měli jako doma, jo. Oni sice maj taky povinnosti, že přijdou ze školy, musej udělat si ty úkoly a tak. Ale ten program potom si můžou vybrat sami. Buďto my jim nabídneme, kdyby náhodou neměli zrovna nákej nápad a nebo si říkaj sami. Prostě jestli jdou ven, jestli chtěj sportovat. Maj i kroužky, že musej různě na kroužky. My je vozíme nebo dochází sami na kroužky. A je to takový domáctější. (Petra)</p>
Rizika	Syndrom vyhoření (ztráta smyslu a naděje)	<p>Tak určitě hlavně riziko bude to zvládat jako psychicky, jako syndrom vyhoření. Věřím tomu, že jakmile se sejde víc špatnejch podnětů a člověk to jako unese špatně, tak to bude asi jako hlavní problém. Jako vyrovnat se s tím ano, když zlobí jedno dítě, tak je to jako normální, v pořádku. Jako každý dítě jako občas zlobí. A když je toho na člověka jako potom víc, tak si myslím, že to bude hlavní problém. Taková ta beznaděj občas a to že to nemá smysl.(Lenka)</p> <p>Já jsem zhrubla. Cejtím to na sobě, jsem ve vlnách unavená z toho, ale zase si třeba některých věcí víc vážím. Myslím i to, když dítě přijde poděkovat za něco, co pro něj člověk udělal jo. To se zase trochu vracím k těm ... Není to s očekáváním, ale naopak je člověk překvapenej, když se něco podaří. Když vám dítě napíše SMS, že slyšela jsem, že jsi nemocná, tak se prosím tě rychle uzdrav, mám tě ráda. Jo, že už člověk začne vnímat i takhle. (Renata)</p> <p>A někdy mi to přijde jako marný, jako všechno marný, a pak zase jsou chvíle, kdy jako člověk si říká a ne, marný to není a prostě ... a stačí nějaký malinký úspěchy, nemusí to být nic obrovskýho, že ty očekávání právě šly dolu, že jo, takže stačí jenom to. Nebo stačí nějakej vysloveně jenom nápad, když se dospělý na něčem domluvíme, třeba na nějakým postupu jo, tak už jako to člověka nakopne, že vidí nějaký východisko z něčeho jo. A jakoby naleje mu to novou sílu, že už si nepřipadá tak jakože ... beznaděj, holá beznaděj ... no prostě všechno špatně. Jo, ale že vždycky tam něco je, něco malýho, co člověk, ale musí si to najít, že to nepřijde, že musí se nad tím hodně přemyslet a že musí a není to špatný, dobrý. (Tereza)</p> <p>ta rizika duševní únavy, protože jako je tady odsad člověk duševně člověk unavenej. Není fyzicky, i když se uklízí nebo tak, tak jako to fyzický, ale to se člověk odpočine. Ale neodpočine si od duševní únavy. Jo protože, když má někdo s těch dětí problém a přijde za náma, což jako</p>

		<p>je už jako dobrý, vy ho musíte vyslechnout. On čeká, že najdete to správný řešení, on nám důvěřuje. A už to je takový břemeno, jo, že to je fakt jako psychicky strašně náročný. Jenom když je to větší. Když je to menší, je to další psychická únava, protože vyběhne tady na zahradu jo, může se cokoliv stát jo. Jedeme na akci, akce takový ty 5 denní, to je tak strašný duševní vypětí, že jako to, aby se něco nestalo, a aby měli program, aby všechno klaplo, tak jak mělo. Jo, prostě duševní únava asi, asi je to nejhorší, co tady jakoby je. (Tereza)</p> <p>Konec osobního života... (Renata)</p> <p>...protože ty děti samozřejmě jednotlivě běhají za mnou, ty učitelé z těch škol, všichni ten průser nejdříve zavolaj mně a já ho potom předám dál, takže pro mě je ta únava jako ještě trošku jiná. Větší... Taky se mi prostě stalo před Vánoce, že jsem byla úplně na dně... Je to opravdu o velké duševní zátěži. (Renata)</p>
	Odpovědnost za děti s různým postižením	<p>Tady člověk se asi jako víc bojí o ty děti, protože se jim může cokoliv stát, kdykoliv že jo. Takže já to mám taky, že i teď jsem nervózní, protože tam slyším nějaký zvuky divný a hlasy a to. A člověk neví, co se děje, jestli tak si hrajou a kočkují nebo jestli už zase vymejšlejí něco, co by je mohlo ohrozit na životě, jo. Takže i to je riziko, že člověk je pořád jednou nohou jakoby v kriminále, protože fakt se může stát cokoliv. A my za ty děti ručíme, že jo. Dalším rizikem, co může bejt, jsou tu děti, který jsou medikovaný, psychiatrický. Takže taky nevíme nikdy, jak zareagují na co, jakým způsobem a už jsme tady měli i větší agresí. Ale nemůžu říct, že snad vůči vychovatelům, ale třeba vůči jinému dítěti se to stalo. Že třeba někdo veme nůž a jde na někoho. (Petra)</p>
	Láska „bez limitů“ jako úskalí	<p>Někdo řekne, jako prostě nesmíš je mít moc ráda, protože se na to se upnou,... Já si myslím, že mít rád nemá limity. (Iveta)</p>
Specifické radosti	Intenzita vztahů vychovatel dětí	<p>Posouvá se ten vztah s dítětem. Takže jako opravdu s ním navazujete každodenní kontakt, ta důvěra jako potom si myslím, že tam hraje hlavní roli. A to, že mi děti potom volají i ve volném čase, tak si myslím, že to jsou asi jako hlavní radosti. (Lenka)</p>
	Důraz na partnerské rodinné vztahy	<p>Kdežto tady my ani třeba nechceme, aby ty děti nás oslovovaly paní vychovatelko nebo nechceme aby nám ani vykaly, nechceme vůbec už, aby nám říkali teto. Toto bylo první, co jsme chtěli odbourat, protože jsme chtěli bejt dětské domov rodinného typu a přece jenom ty vazby rodinný jako teta a neteř, synovec a takhle, to jsou jiný. Takže jsme se nechtěli učit a vázat si je jakoby rodině vyloženě. Takže jsme řekli, že by jsme byli rádi, aby nám normálně říkali jménem nebo oslovovali nás jménem a</p>

		<p>běžně tykali. Myslím si, že to není problém vůbec, ani jim to nedělá problém, ani nám, že by to přinášelo nějaký větší problémy. Že by byli drzejší nebo že by byli furt vulgárnější na nás nebo tak. Nemám s tím takovouhle zkušenost. A když je, tak zase může zaznít to. Dobře, takže teď vztahově na tom nejsme dobře, budeš mi vykat. Jo, čili i takhle možnost tady je, že vlastně si s tím dítětem určíme nějaký hranice a oni v týchletý fázi si najednou uvědoměj, že vlastně ztratili něco, co jim bylo blízký a že přišli o něco. Takže po tom se to urovná tímhle tím způsobem. Což je hodně zajímavý, že i tohle to stačí jako výchovnej prostředek. Je to zvláštní, ale fakt to stačí. A ono totiž spousta říká, že jo, vy pí... nechci to říkat doslova než ty, že jo. Takže oni potom se chovají úplně jinak k nám, když vykaj. (Petra)</p>
	<p>Spor o profesionalitu versus intenzivní vztahy</p>	<p>Jaroušek tak plakal a říkal: „Jančo a proč už jedeš domu?“ A já říkám: „Jaroušku, tak já jedu domu, já si musím jako vyprat věci.“ „Jančo, vždyť tady jsi doma, tady máme taky pračku.“ Prostě člověk s nima i spal a člověk je hladí a já nevím, cokoliv a pohádky. A teď jedna kolegyně mi říká: „jako jedeme.“ A já říkám ... Teď on mi plakal, já říkám a já nemůžu. „A já už chci jet.“ A my jsme se pohádali. „Nemůžeš se chovat takhle neprofesionálně.“ A říkám: „Co na tom bylo tak neprofesionálního? Dyt' on plakal a tak já ho jakoby tady přece nemůžu odhodit a říct, hele mně skončila šichta.“ A tak jsme se hádali o tom, co je profi a co není profi. A já říkám: „pro boha svatýho, ale my jsme na sebe jako vytvořili vztah, ale to bylo všeobecné.“ Teď jsme spolu něco čtrnáct dní v kuse prožili, ve dne, v noci. A ono tady bylo malé dítě a prostě. A říkám, já jsem nebyla k někomu jakoby víc, všichni jsme ho milovali, to je jasný. Ale nebylo to jen z mojí strany. Tak nechtěl, aby jsme šli domu. A samozřejmě jsem odjela. A druhý den jsme tady přišli ještě dodělat věci a všechno bylo v pohodě. Takže si jako nemyslím, že by ... to by i vlastní dítě, třeba si takhle jako zvyklo víc, když ty zážitky jsou jiné, že jo. (Rozhovor č. 2)</p> <p>Pořád si myslím, že to je opravdu v tý profesionalitě, v té odbornosti a tak. Já si můžu myslet, co chci. (Renata)</p>
	<p>Vztahy připomínají vztahy v rodině</p>	<p>Ale fakt tady se vytváří ty vztahy víc. (Iveta)</p>
	<p>Láska nezná limity – jako projev radosti</p>	<p>Já si fakt ty limity nedělám... Na poradě mi všichni říkají: „ty jsi s ní udělala hodně práce.“ A já, co jsem udělala...? A já říkám, jako to, že jsem jí měla ráda? Jako jo a teď mi to došlo a já říkám. Jako on člověk někdy až tak moc udělat nemusí. Jako my jsme si spolu povídali, jako i o mém životě a tak. (Iveta)</p>

	Radost ze vztahů	<p>Takže i to, že potom ta zpětná vazba od těch dětí, že maj radost z něčeho nebo že vás rádi viděj, že vás obejmou jo, že prostě opravdu jsou s váma rádi a cejtíte to, že to je upřímný. Tak to je ten bonus takovej, jo že je to příjemný. Nebo že se na vás obracej i v době, kdy třeba nejsem v práci, tak díky tomu, že dneska jsou různý aplikace, tak vlastně můžeme bejt v kontaktu pořád jo. Takže třeba jo, že nám pišou ahoj, jak se máš atd. Takže je to příjemný, no.</p> <p>(Petra)</p> <p>To jako nelze vůbec srovnávat vychovatele a vychovatele. Spousta lidí zvenku má pocit, že vychovatelé rovná se hlídačky. Spousta lidí, která nás oslovuje nebo mě třeba oslovuje: „Hele, nemáte u vás práci? Já bych šel k vám taky hlídat.“ My nejsme hlídačky, my jsme máma a táta. Ať chcem nebo nechcem. (Renata)</p>
	Radost z malých i velkých úspěchů dětí	<p>Jenom jako všechny ty úspěchy. Když Tereza šla k zápisu. Dneska nám sociální pracovnice řekla, že byla mezi nejlepšími, protože umí barvy, protože se umí oblíknout, tak pak nám přijde, že ta práce není zbytečná. Něco se naučila, protože přišla skoro nepolíbená, blbě mluvila a takhle. Jo, takže úspěchy větší, i ty úplně malinký, co třeba ... že se člověk tady naučil, že někdy to by úplně přešel. Jo, ale člověk vidí i ty malinký věci teď. Takže určitě jako když těm dětem se daří, tak určitě to považujeme i za svůj osobní úspěch. Jo, ať je to i jinej domeček. Nemusí to být děti jako přímo z toho domku, kde člověk slouží, ale jakýkoliv dítě. Tak to člověk považuje i za svůj úspěch. Když ty děti se na vás těšej. Je to úspěch? Když jsme někde, vyjedeme a ty děti se uměj chovat v porovnání s dětma někde z běžnejch rodin nebo naopak ze škol dělají binec. A teď tam seděj, umí pozdravit, je to úspěch? Je to úspěch, když někdo řekne, přijedte znova? Byli jsme tady rádi, když někdo přijede. Nějaká akce se tady pořádá, že nám se tady líbilo, je to úspěch? Všechno tohle, tadyhle ty pozitivní věci jsou úspěch, jo. A těm dětem, protože oni jako v tom minulým nebo v tom životě odkad přišli, tak asi moc úspěšní nebyli, tak jim to zase jako říkat. Jako opakovat jim to mockrát. Tohle se ti povedlo, tohle je bezvadný, těm se tady líbilo, protože vy jste se snažili. Jo, zase aby oni ten úspěch jakoby taky měli. Protože oni ho maj málo, že jo. (Tereza)</p> <p>Tak teď to bude takovej úspěch v uvozovkách. Ale úspěch. To je úspěch, zase ta doba pokročila tak, že některý děti doma nezažily Vánoce, nevěděli, co to je. A dneska je to tak, že ... jo, my pojedeme za svýma rodičema, my pojedeme domu na svátky. Ale až po štědrým dnu. Protože vědí, že tady dostanou dárek, ne jeden, vědí, že tady bude nějaká</p>

		<p>slavnostní večeře, velmi dobře vědí, že doma by to nebylo. Je to úspěch? Je to úspěch. Narozeninová oslava. Dítě dostane dort, sfouká svíčky, všichni mu přijdou pográtulovat, je oslava. To jsou možná pro nás ...</p> <p>(Renata)</p> <p>...za velkej úspěch můžeme považovat i to, že nám neutíkají děti. Že máme dvě děti nebo měli jsme dvě děti na velmi dlouhém útěku. Jedna dívka tam ještě je, jeden chlapec mezitím zletil a byla mu zrušena ústavní výchova. Ale myslím si, že je to i velký úspěch, že nám děti neutíkají.</p> <p>(Renata)</p>
<p>Smysluplnost práce v dětském domově</p>	<p>Boj s dětskými „ústavními komplexy“ (předsudky, nevděk)</p>	<p>Má to fakt smysl ta práce. A taky jim vždycky říkám ... protože se nechtějí učit a je to trochu problém, jak jich je tady 7, 8, věnovat se všem, to se nedá ani stihnout za tu šichtu. .. a oni pořád si myslí, že jsou z děcáku, tak jako rovná se jako nějakéj méněcennej. Říkám, to není pravda, jako prostě. Jak změnit to, aby oni neměli tu nálepku. Už oni jí mají v sobě z toho domova asi. Tak nějak můžeme tady pro ně udělat cokoli, oni v podstatě tady mají víc než některé děti doma ... Ale my jim to musíme furt připomínat, že to takhle není. Oni říkají všichni, že děcka jsou tady fracci, ale když jim to dáváme jako samozřejmost, tak všichni by jsme si na to zvykli, že jo. Tak já je někdy tak terorizuju. Někdy se stane, že někdo řekne, ne, koupili nám tady tu obyčejnou pastu, jako by nám nemohli koupit něco jinýho. A to přijeli třeba z dovolenky, po Vánocích, některým maminka nekoupila ani stromeček, dala jim tam jednu větev. Jo, tak hned prostě, třeba jsem řekla. Doma mamča ti třeba mohla koupit něco lepšího. Jako a ty tady pohrdáš tím, co tady dostaneš. Každý si zvykne. Jako smysl ta práce má (Tereza)</p>
	<p>Rozhraní mezi ústavní a rodinnou péčí</p>	<p>Vy ho máte v péči, v děcáku je ve vaší, i když jako jakoby je ve státní, tak je jakoby ve vaší péči. Kdežto ta učitelka ho předá někomu. (Tereza)</p>

Popis nalezených kategorií:

Analýzou jednotlivých výpovědí vychovatelek během rozhovoru u otázky č. 4 jsem dospěla k pěti kategoriím. Nazvala jsem je:

1. Školní družiny a kluby
2. Dětský domov rodinného typu
3. Rizika
4. Specifické radosti
5. Smysluplnost práce v dětském domově

Ad 1: Kategorii „školní družiny a kluby“ jsem rozdělila do třech podkategorií: první jsem nazvala náročná organizace, jednodušší aktivity, druhou kategorií je jiná kvalita vztahu vychovatel – děti, třetí důraz na vztah nadřízenosti – podřízenosti.

V této kategorii měli vychovatelky tendenci srovnávat své zařízení především se školními družinami a kluby. Uvědomovali si daleko větší formálnost vztahu mezi vychovatelkou a dětmi v takových zařízeních, podobně jako v zájmových kroužcích, který je vnímatelný především na organizaci předem přesně naplánovaných, ale také přesně vymezených speciálních aktivit.

Ad 2: „Dětský domov rodinného typu“. V této kategorii jsem našla jednu podkategorii: děti se od nás učí běžným domácím pracem.

Pro dětský domov rodinného typu je podle nich charakteristické naopak, že se zde odehrávají neformální vztahy spojené se sociálním učením podobným rodině: účast na domácích pracích nemusí být detailně plánována, ale rozsah společných aktivit je mnohem větší

Ad 3: „Rizika“. Kategorii jsem rozdělila do dvou podkategorií: první jsem nazvala syndrom vyhoření (ztráta smyslu a naděje), druhou odpovědnost za děti s různým postižením.

Vzhledem k práci v dětském domově rodinného typu si vychovatelky uvědomovaly zcela jasně především rizika, která tato práce ve srovnání s prací v běžných volnočasových zařízeních přináší: syndrom vyhoření jako ztráta naděje a smyslu své

práce (opakovaně o něm hovořily tři vychovatelky), tíha vědomí odpovědnosti za děti, které si do domova přinášejí různá postižení, ale odpovědnost za ně nelze přenést na rodiče – vychovatelka je ta, která s nimi tráví čas jako by byly děti doma, což vyžaduje „lásku bez limitů“ – přijímání dětí takových, jaké jsou. Je však pěstování takového vztahu výraz profesionality?

Ad 4: Kategorie „specifické radosti“ je nejrozsáhlejší, našla jsem zde sedm podkategorií: intenzita vztahů vychovatel – děti, důraz na partnerské rodinné vztahy, spor o profesionalitu versus intenzivní vztahy, vztahy připomínají vztahy v rodině, láska nezná limity – jako projev radosti, radost ze vztahů, radost z malých i velkých úspěchů dětí.

Vedle rizik ve srovnání s běžnými volnočasovými zařízeními vnímaly vychovatelky i „specifické radosti“ ze své práce. Vesměs tyto radosti připomínají radosti, jaké prožívají i rodiče dětí v rodinách: radost z opětované lásky dětí, z jejich projevů důvěry, z jejich úspěchů a radost ze společně strávených slavnostních chvil i běžných starostí. V této kategorii se objevil také postřeh týkající se „lásky bez limitů“ – tentokrát v kontextu radostného konstatování a úvahy. Opět tyto úvahy vyvolaly ve vychovatelkách pochybnost o tom, jaký má být vztah mezi profesionálním a „lidským“ přístupem ke svěřeným dětem.

Ad 5: „Smysluplnost práce v dětském domově“. Kategorii jsem rozdělila do podkategorií: boj s dětskými „ústavními komplexy“ (předsudky, nevděk), rozhraní mezi ústavní a rodinnou péčí.

Sice v otázce rizik práce v dětském domově rodinného typu se obšírně věnovaly vychovatelky rizikům své práce, přesto našly i důvody pro vědomí smysluplnosti této práce. I zde však nacházely problémy, které musí překonávat. Patřil mezi ně dětský nevděk a boj s komplexy dětí, které pramení z toho, že nežijí v rodině, ale v „ústavu“. Vychovatelky se tak opětovně vrátily k tomu, že dětský domov rodinného typu leží na hranici mezi rodinnou a ústavní výchovou, kdežto děti v běžných volnočasových zařízeních mají zdravé zázemí domova.

Otázka č. 5

Může podle Vás dětský domov nahradit dětem domov a rodinu?

Kategorie	Podkategorie	Přímé výpovědi
Zasuplovat ano, nahradit ne	Vztah dětí k původní rodině	<p>Já vím, že milujou ty své rodiče, i kdyby jim ublížili jakkoliv. (Iveta)</p> <p>I za ty léta zkušeností mám takovej dojem, že čím víc zklamává rodina, tím víc oni jsou na ní prostě napojení a toužej po ní a úplně by dali nevím co za to kdyby mohli aspoň na chvíli domu. Je to smutný, ale bohužel tak to je. Takže rádi bysme jim to nahradili, ale já si myslím, že to nejde. (Petra)</p> <p>Pro některé děti bude sebesthorší máma, vždycky máma. To prostě nemůžeme nahradit, nikdy. Ale můžem jim dát něco jinýho. Můžeme jim dát jinou mámu, jinej pohled na svět, ale jako vynahradit jim jejich rodiny nikdy nemůžem. (Renata)</p> <p>Ale můžeme udělat spoustu věcí pro to, aby jsme ten domov dobře zasuplovali. Líp zasuplovali. (Renata)</p>
	Vztah vychovatek k biologickým rodičům	<p>Ať je sebesthorší máma, respektujeme je. Tak to bude. I když si v duchu kdo může myslet strašný věci a proklínat jí a já nevím, co všechno. Že tady má děti, nestará se, je to jejich máma. (Renata)</p> <p>Někdy jakoby ty jejich rodiče před těma dětma, ať si myslíme, co prostě chceme, tak nikdy jakoby nehanbíme před těma dětma. Jako nikomu nerozmlouváme, že to tak jakoby není. A já většinou jakoby, je jakoby podporujeme, že mají tu mámu. A říkáme jim to. (Tereza)</p> <p>My jsme byli kdysi na nějakým školení, už nevím, co to bylo. A tam nám vyprávěli, že aby jsme se někdy zamysleli nad tím, že když ty matce vezmou ty děti, tak ať se stará o ně jak chce nebo nestará. Tak když ona potom jakoby sem přijede do toho dětskýho domova, tak jak se musí cejtít, protože ona je ta, co selhala. (Tereza)</p> <p>Pracujeme i s rodinama. Pokud ty matky samy tu pomoc přijmou, tak pracujeme na tom, aby jim bylo dobře. A nesoudíme je podle toho, jestli jsou špinavý a smradlavý. (Renata)</p>
	Vůle dětí vytvořit s vychovateli rodinný vztah	<p>Já si myslím, že jako základ by byl, kdyby ty děti chtěly. Je ten problém, že ty děti si myslí, že tady musej bejt, že nejsou schopní se tak citově otevřít, nejsou schopni tak jako důvěřovat, jako je to v tý rodině. Věřím tomu, že kdyby chtěli, když tady budou dlouhá léta a budou tady třeba pět let. Střídají se tady jenom tři vychovatelé, takže to opravdu jako funguje jako rodina. Jako rodinnýho typu. Takže by s těma vychovatelema mohli navázat v podstatě rodinnej vztah, kdyby jako chtěli, ale museli by chtít. (Lenka)</p>

	Vůle všech zúčastněných vytvořit rodinu	Jak oni (děti), tak i ty vychovatelé samozřejmě, muselo by to být jako oboustranný. (Lenka) Ani já nemám v úmyslu někomu dělat mámu. (Tereza)
Není to úplnost vztahů v rodině	Finančně ano, citově ne	Jako rodiče jim nikdy nenahradíme. Oni někdy říkají, mně se někdy stane, že třeba i ti malý, třeba v noci, oni ty jsi moje mamča. To je prostě jenom náhražka všechno. Můžeme jim nahradit prostě to, že je o ně postaráno, třeba můžou mít lepší vzdělání, že chodí čistí, že chodí najezení. A můžeme si hrát, na co chceme, že tady nahradíme cokoli, ale jakoby nahradíme jim asi hodně. Rodina je rodina. Já si to myslím, jakože prostě, já si to jakoby takhle uvědomuju. Proto já jim nechci jakoby nikdy říkat, tady máte všechno. Mně to na jedné straně jako teď právě šlo něco na internetu, jakože děti jsou z dětských domovů střední vrstva, že si žijou jako střední vrstva. Tak jsem tam právě jenom k tomu napsala jakoby, jestli se těma hmotnýma věcmá dá nahradit ta ztráta té mámy a toho táty. Jako podle mě ne no. Finanční stránku jako nahradíme hodně, ale prostě. Tu lásku, takovou tu, jako my je tady máme taky rádi jo, já bych řekla, že možná víc než je zdrávo, ale prostě pro ně je to dobře, že nás mají, ale myslím si, že to není ta úplnost, ten celek jakou oni by si přáli. (Iveta) Jako i když se snažíme sebevíc a někdy si třeba i říkáme jen tak v duchu pro sebe, že se tady mají líp než doma, že nejenom po tý materiální stránce, že jo. Ale že i třeba spoustu toho citu a jiný věci jim dáme a dopřejeme, tak určitě jim to tu rodinu nenahradí. To je něco, co se nahradit nedá. (Petra) Protože nezáleží na tom, jestli mají materiální potřeby uspokojeny nebo nemají. Prostě domov mají jeden a ten je u mámy, u biologický mámy. (Renata)

Popis nalezených kategorií:

Zajímavé je, že i v této otázce vychovatelky našly hranici mezi světem dětského domova rodinného typu a rodinou. Jejich výpovědi jsem rozřadila do dvou kategorií:

1. Zasuplovat ano, nahradit ne
2. Není to úplnost vztahů v rodině

Ad 1: „Zasuplovat ano, nahradit ne“. Kategorii jsem rozdělila do třech podkategorií: vztah dětí k původní rodině, vztah vychovatelek k biologickým rodičům, vůle dětí vytvořit s vychovatelem rodinný vztah.

Vzhledem k první kategorii si všimaly vychovatelky jednak vztahu dětí k vlastním rodičům a vůbec vlastní rodině, jednak svého vlastního vztahu k těmto rodičům. Z jejich výpovědí vyplynul fakt, že ony samy se identifikují s rolí vychovatelky spíše než s rolí matky, což vnímají také děti a i přes spontánnost a intimitu vztahů vůči vychovatelkám cítí intenzivnější vztah k vlastním, byť selhávajícím rodičům. Což dětem brání v tom, aby skutečně usilovaly o rodinné vztahy v dětském domově. Ačkoliv vychovatelky vnímají svůj vztah k původním rodičům za neodsuzující, respektující a pomáhající. A k vytvoření skutečných rodinných vztahů nestačí pouze vůle vychovatelek. Jinými slovy: jako by vychovatelky vkládaly do rodinnosti dětského domova více energie než děti, u kterých přetrvává intenzivní vztah k původní rodině. Zajímavé je použití slova „zasuplovat“: Význam slova suplovat je nahrazovat, zastupovat, dočasně vypomáhat – vychovatelky několikrát vysvětlily, že mohou rodinu suplovat, nikoliv nahradit. Možná, že podvědomě hledaly vyjádření pro dočasnost svých vztahů s dětmi v DD.

Ad 2: V kategorii „není to úplnost vztahů v rodině“ jsem našla jednu podkategorii: finančně ano, citově ne.

To ostatně konstatují tři vychovatelky v rámci 2. kategorie: Jako by úplnosti vztahu rodič – dítě v dětském domově něco stále chybělo. Zatímco materiálně jsou děti zabezpečené daleko lépe než ve své rodině, vztah vychovatelka – dítě nemůže mít z logiky věci stejnou intenzitu jako vztah matka – dítě. Kladou otázku, co je pro dítě důležitější: zda materiální, či citové zabezpečení a naznačují, že právě to citové. Možná, že právě v rámci této otázky vychovatelky naznačily, že si uvědomují dočasnost a „umělost“ svých citových vztahů ke svěřeným dětem.

Otázka č. 6

Vystihuje název dětský domov podstatu zdejšího soužití dětí a zaměstnanců? Jestli ano, v čem, jestli ne, proč? (Jak byste ho tedy nazvala výstižněji?)

Kategorie	Podkategorie	Přímé výpovědi
Název vystihuje	Je to dobrý název	Beru to tak, že jsme jako zařízení dětský domov ... ale jsme rodinného typu, my máme pomlčka v uvozovkách, že jsme dětský domov rodinného typu a zatím si hodně stojíme. (Renata)
	Je to hezký název	Tak spíš dětskej domov rodinnýho typu. Já si myslím, že jako opravdu to vystihuje. To nejde ani jinak vyjádřit a i s vychovatelema. Jako dětský domov jako název je fakt hezkej, že myslím, že ani děti s tím jako nemaj problém označit, jako že žijou v dětském domově. Myslím, že je to hezký, hezkej název. (Lenka)
Název nevystihuje	Zasloužili bychom si něco něžnějšího	Já bych tady dala něco hezčího k našemu dětskému domovu. K dětskému domovu bych přiřadila něco jakoby ... tak ono je to takové profíláklé, už to zní jako zařízení děcák. Jako myslím, že tady by jsme si zasloužili nějakou něžnost k tomu ještě. Já teď nevím jako jo, ale jako když se řekne děcák, tak je to jako nadávka... Já si myslím, že by jsme si tam zasloužili něco něžnějšího, jako takovej domov dětskej ... Teď mě nenapadá, jak bych to nazvala, ale každopádně něco hezčího ... opravdu by jsme si zasloužili. Ale dětskej domov je hezkej. Záleží, jak se to řekne, vždycky je to o tom. (Iveta)
	Jak odbourat nálepku „děcák“	Otázka je, jestli jenom ten název nebo změna tohoto zařízení toho názvu udělá i změnu ve společnosti. Jo, jestli ta nálepka toho děcáku, stejně by tam furt nebyla, a že by to trvalo x let než by se to odbouralo. A ta společnost si zase najde něco, zase další nálepku nějakou, i kdyby se to jmenovalo jinak, tak zase tomu daj nálepku nějakou negativní, která by zase sebou nesla něco jinýho. Takže ono je to podle mě asi jedno. (Petra)
	Pravdivost označení „domov“	Z mého pohledu si myslím, že ano, my snažíme jim ten domov tady udělat, jo. A nejenom tím, že teda tady s nima jsme, snažím se jim dát tu lásku, tu péči, to všechno. Ale že i třeba si zkusíme dokupovat něco do těch domečků, zkrášlovat to prostředí, aby měli pocit, že jo, že i oni jsou součástí, že si to můžou vybrat. Že teda jedeme na ty nákupy společně. Jo, že to řešíme i tímhle způsobem. Takže ten domov se jim snažíme nějakým způsobem nahradit, ale jak to vnímaj oni, to těžko říct. (Petra)

Popis nalezených kategorií:

V této otázce se rozdělily vychovatelky na dvě poloviny, které také vytvořily dvě kategorie:

1. Název vystihuje
2. Název nevystihuje

Ad 1: Kategorie „název vystihuje“ jsem rozdělila do dvou podkategorií: je to dobrý název, je to hezký název. Dvě vychovatelky, které byly s názvem spokojené, zdůrazňovaly především význam slova „domov“, který spojily s pojmem „rodina“.

Ad 2: V kategorii „název nevystihuje“ jsem našla tři podkategorie: zasloužili bychom si něco něžnějšího, jak odbourat nálepku „děčák“, pravdivost označení „domov“. Tyto vychovatelky vnímaly především pejorativní významy, které se pojí s označením „dětský domov“, tedy spíše s pojmem „ústav“.

Opět se zde ukázalo, že vychovatelky vnímají svoje zařízení jako hraniční mezi rodinou a ústavem. V tomto případě se prostě přiklonily i vzhledem k označení zařízení buď spíše na stranu rodiny, nebo spíše na stranu ústavu.

6.3 Závěrečná interpretace nalezených kategorií

Vychovatelky ve zkoumaném DD rodinného typu suplují dětem rodinu, protože do výchovy vkládají ze své strany vztahy odpovídající vztahům v rodině, ale nemohou ji nahradit, protože jsou vázání provozem ústavního zařízení (množství dětí v průběhu let, které jim „projdou rukama“) a postojí dětí, které i přes hezké vztahy neustále vnímají přitažlivost vlastní biologické rodiny.

Vychovatelkám v DD rodinného typu se daří prostřednictvím velké citové angažovanosti způsobit, aby děti vnímaly toto zařízení jako hraniční mezi ústavem a rodinou, ale nedaří se jim „přetáhnout“ je přes tuto hranici tak, aby pobyt v dětském domově pro děti znamenal plnohodnotnou náhradu za vlastní rodinu. Vychovatelky si uvědomují toto úskalí, ale i tak bojují o přiznání smysluplnosti své práce, když ji hodnotí co do pomoci „svým“ dětem.

Pro vychovatelky v dětském domově rodinného typu znamená jejich práce výraznou citovou angažovanost a velkou odpovědnost za svěřené děti, se kterými tráví dlouhé časové úseky, a ke kterým samy přirozeně lidsky inklinují, ale na druhou stranu se jim nedostává plné odezvy od svěřených dětí, ať už je to způsobeno jejich minulostí, nebo - přes veškerou snahu vedení domova - „ústavností“ provozu.

Mohu uzavřít, že v průzkumu se dětský domov rodinného typu jevil jako svět na hranici mezi ústavem a rodinou, což klade značné nároky na všechny jeho obyvatele. Pro děti je toto zařízení vždy pouhou náhradou „pravé rodiny“, vychovatelky jsou ohroženy frustrací a syndromem vyhoření, protože balancují mezi osobní zaangažovaností na dětských osudech a profesionálním odstupem. Silou vlastní angažovanosti a citovosti však s tímto rizikem bojují.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na vychovatele/vychovatelku v dětské domově a jeho/její roli v naplňování citových potřeb svěřených dětí. Cílem práce bylo zjistit, jak zde vychovatelé/vychovatelky vnímají svou vychovatelskou roli. V teoretické části jsem se zaměřila na charakteristiku dětských domovů z hlediska legislativy, příčiny umístění dětí do dětských domovů, vývoj dítěte a jeho citových potřeb z pohledu vývojové psychologie v rodině, problém psychické deprivace, role vychovatele/vychovatelky v DD z hlediska psychologie a z hlediska pedagogiky. Tato část se stala základem pro část praktickou.

Na základy získané z teoretické části jsem navázala na částí praktickou, která byla zpracována pomocí kvalitativního výzkumu. Výzkumná otázka zněla: „Jak vnímají vychovatelé/vychovatelky v dětském domově specifickou svou vychovatelskou roli?“ Po stanovení výzkumné otázky jsem si stanovila základní otázky a podotázky pro rozhovory. Rozhovory jsem uskutečnila v DD s pěti vychovatelkami. Po rozhovorech následovala kategorizace jednotlivých výpovědí a jejich následný rozbor. Ze závěru vyplynula značná míra ohrožení frustrací a syndromem vyhoření pro vychovatelky. Ale především jejich uvědomění si velké hranice mezi ústavem a rodinou a současně jejich upřímná angažovanost na životech svěřených dětí.

Můj výzkum v bakalářské práci ukázal na to, že vychovatelé a vychovatelky v DD rodinného typu jsou ohroženi svou vlastní vychovatelskou rolí. Pomocí proti frustraci a nebezpečí syndromu vyhoření by se mohla stát pravidelná komunikace mezi vychovatelem a psychologem například v rámci supervize.

Seznam literatury

- AION CS. *Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*. [online]. © 2010 – 2015, [cit. 2014-12-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>.
- FEDERACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ ČR. *Seznam zařízení v ČR*. [online]. © 2010, [cit. 2015-01-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.fddcr.cz/node/120>>.
- HRDLIČKOVÁ, V.; PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. PRAHA: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1989. ISBN neuvedeno.
- CHMELÍK, J. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6.
- IS MUNI. *Ucebni_material__Pedag._psychologie.doc*. [online]. © 2008, [cit. 2015-10-03]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/>.
- KŘIŽANOVÁ, H., *Fulnecké dny J. A. Komenského*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. ISBN neuvedeno.
- LANGMEIER, J.; MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 4. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Tiskařské závody, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Z.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Matisk, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
- MŠMT. *Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. [online]. © 2013 – 2015, [cit. 2014-12-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranné-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>>.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0.

ŠVANCAR, Z.; BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN neuvedeno.

TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1967. ISBN neuvedeno.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v ČR I*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

Seznam zkratk

DD	dětský domov
DÚ	diagnostický ústav

Seznam příloh

Příloha I.	Přepis rozhovoru s Lenkou
Příloha II.	Přepis rozhovoru s Ivetou
Příloha III.	Přepis rozhovoru s Petrou
Příloha IV.	Přepis rozhovoru s Terezou
Příloha V.	Přepis rozhovoru s Renatou

Přílohy

Příloha I. Přepis rozhovoru s Lenkou

1. Jak dlouho zde pracujete?

4 měsíce

2. Jaké u vás převažovaly postoje na začátku práce vzhledem ke svěřeným dětem?

A jak se vztah k dětem vyvíjel?

Tak postoje k dětem asi byly hodně ovlivněny tím, že děti jsem znala už před nástupem do práce. Protože právě moje mamka tady pracuje, takže s dětma jsem jezdila na různý

akce atd. Bylo to teda ovlivněno hlavně tím. A pak samozřejmě já jsem tady na dvojce na domečku, mám tady hlavně velký děti. Měla jsem vlastně jenom dva chlapce, který byli pod patnáct a jinak čtyři nad patnáct. Takže jako poprvní ty pocity, jako s tím já jsem taky dost mladá, takže jako vytvořit si jako nějakou autoritu byl trochu problém, ale myslím, že teďkon, jak jsme se poznali, snažíme se udržovat takovej ten jako vzájemnej vztah jako na důvěře, ale na vzájemným jako respektu. Takže si myslím, že fajn.

3. Kdybyste měla srovnat svoje postoje vůči dětem, když jste s prací začínala.

Změnily se nějak tyto vaše postoje během doby, po kterou zde pracujete?

Takže určitě jako člověk, když přijde, tak ze začátku nebo jak má takový růžový brejle. Myslí si, že jako všechno půjde po dobrým, ale bohužel to tak samozřejmě jako někdy jako není, takže i já jsem zjistila, že přesto, že jsem s nima navázala jako dobrej vztah, že je jako důležitý na ně jako opravdu jako občas zakřičet, ale bohužel jako. Ale myslím si, že to tak i vyčistí ten vzduch potom jako, když si to navzájem vyříkáme i přesto, že jako na sebe trochu jako křičíme. Takže myslím, že to hodně lecos vyřešilo jako s náma, s dětma. A postoje, samozřejmě je to individuální, s každým dítětem je to jinak. Jako bohužel někdo mi ten názor, u někoho se mi to jako zhoršilo. U těch mladších jako dětí, že ty mi přijdou, že jsou strašně nevychovaní, jako bohužel. Jako jsou rozjívění hodně a se staršíma navazuju lepší a lepší vztahy. Takže u mě se zase ten postoj opravdu jako zaručil. Mám k nim větší důvěru, než jsem měla ze začátku.

4. Kdybyste měla srovnat práci v dětském domově s prací vychovatelky ve školní družině či domě dětí a mládeže, našla byste nějaké rozdíly?

Takže já jsem tam bohužel nedělala ve družině. A nebo nějaká praxe tam byla? Já jsem byla na praxi tady. Tak samozřejmě jako hlavní rozdíl bude v tom, že tady je to jako běžnej denní provoz jako. Ve družině jsou to samozřejmě ty ... tam ten mezičas škola – domov, ale tady spíš, že se dětem snažíme vštěpovat takový ty základní denní povinnosti, který jsou prostě jakoby nutný. Ale zase ne, aby to brali jako povinnost, ale aby to měli jako samozřejmost. Jako myslím, že je to pro ně potřeba, aby si umyli to nádobí, aby nežili jako v tom bordelu, v tý špině. Takže myslím, že jako hlavně tenhle

ten rozdíl tam bude no. Takže myslím, že naše práce je jako víc uklízecká jako tady, bohužel.

- **Co je podle vás těžší?**

Tady zase jako v tý družině je těch dětí určitě víc, takže tam to bude asi spíš jako náročnější na tu organizaci s tím množstvím a tady je spíš jako ... Já si myslím, že tady člověk v tom dětském domově zažije víc těch podnětů. Ne jenom jako školní, ale pak jako v tý družině škola – hra, tam asi jako nic jinýho se odehrávat nebude, ale tady je všechno. Tady jsou povinnosti, škola, špatná nálada, která se jako okamžitě projeví, když děti přijdou, že jo ze školy atd. Takže tady to asi bude jako sice míň dětí, ale náročnější asi v tom dětském domově.

- **Má zdejší práce nějaká zvláštní rizika?**

Zvláštní rizika? Tak určitě hlavně riziko bude to zvládat jako psychicky, jako syndrom vyhoření. Věřím tomu, že jakmile se sejde víc špatnejch podnětů a člověk to jako unese špatně, tak to bude asi jako hlavní problém. Jako vyrovnat se s tím ano, když zlobí jedno dítě, tak je to jako normální, v pořádku. Jako každé dítě jako občas zlobí. A když je toho na člověka jako potom víc, tak si myslím, že to bude hlavní problém. Taková ta beznaděj občas a to že to nemá smysl.

- **Přináší nějaké specifické radosti?**

Tak to každopádně. Tak radosti jako určitě jako každý den, už jenom to, že se posouvá ten vztah s dítětem. Takže jako opravdu s ním navazujete každodenní kontakt, ta důvěra jako potom si myslím, že tam hraje hlavní roli. A to, že mi děti potom volaj i ve volným čase, tak si myslím, že to jsou asi jako hlavní radosti.

5. Může podle vás dětský domov nahradit dětem domov a rodinu?

Tak nahradit se vším všudy určitě nemůže. Já si myslím, že jako základ by byl, kdyby ty děti chtěly. Je ten problém, že ty děti si myslí, že tady musej bejt, že nejsou schopní se tak citově otevřít, nejsou schopni tak jako důvěřovat, jako je to v tý rodině. Věřím tomu, že kdyby chtěli, když tady budou dlouhá léta a budou tady třeba pět let. Střídají se tady jenom tři vychovatelé, takže to opravdu jako funguje jako rodina. Jako rodinnýho typu. Takže by s těma vychovatelema mohli navázat v podstatě rodinněj vztah, kdyby jako chtěli, ale museli by chtít. Jak oni, tak i ty vychovatelé samozřejmě, muselo by to bejt jako oboustranný. Ale asi suplovat to může, ale nahradit ne.

- **Měl by (dá se pro to něco udělat) či neměl?**

Je to určitě o lidech, o dětech, o vychovatelích. O ničem jiném to asi není.

6. Vystihuje název dětský domov podstatu zdejšího soužití dětí a zaměstnanců?

Jestli ano, v čem, jestli ne, proč? (Jak byste ho tedy nazvala výstižněji?)

Tak spíš dětskej domov rodinnýho typu. Já si myslím, že jako opravdu to vystihuje. To nejde ani jinak vyjádřit a i s vychovatelema. Jako dětský domov jako název je fakt hezkej, že myslím, že ani děti s tím jako nemaj problém označit, jako že žijou v dětském domově. Myslím, že je to hezký, hezkej název.

Příloha II. Přepis rozhovoru s Ivetou

1. Jak dlouho zde pracujete?

Rok a půl, v říjnu to budou dva roky

2. Jaké u vás převažovaly postoje na začátku práce vzhledem ke svěřeným dětem?

A jak se vztah k dětem vyvíjel?

Já prostě, když jsem sem přišla, tak já jsem možná byla ovlivněná celkově svojí životní situací. Já jsem měla pocit, že jsem a mám ho pořád jako, že je to taková moje rodina. Takovej můj domov. Jo, já prostě jsem tady strašně moc ráda, mám ty děti ráda a opravdu já tady cítím tu lásku. My se objímáme. Je to prostě nádherné. A přitom to jdete do práce a oni už tady vybíhají, pokud jsou doma, nejsou ve škole. Oni se vždycky zajímaj že, kdo přijde do služby a teď vám tady skáčou kolem krku, teď je zima, ale v létě jo a prostě pusinkujeme se a jako fakt postoje. Postoje, já fakt jsem, když vezmu, jakým způsobem jsem se sem dostala, jo že jsem ... já to беру jako zázrak a fakt si toho hrozně vážím té práce, jo jako. A postoje k dětem naprosto, já nevím ani jako, jestli je to slovo, jako mám je moc ráda. To jako jsem netušila. Já mám jedno vlastní dítě, tomu už bylo 27 a teď jsem za něj fakt strašně ráda. Ať jsou každej jinej. A někdy jako, že mě zlobí. Ale je fakt, jsem nikdy netušila, já už k těm cigánům jsem je měla ráda. Tady prostě jsme si vytvořili takové vztahy a fakt je to upřímné. To prostě jsem jako ... Já si říkám, že jsem za to šťastná, že se mi to stalo. Já se nesnažím být hlavně dokonalá, já chci být prostě normální ženská, normální člověk, protože na co si tady budeme hrát, že

jo v životě. A mně se hrozně líbí, jak i mně oni rozumí. Já se od nich učím, já se fakt od nich učím, od těch děcek. Fakt spoustu věcí. A taky někdy jsem třeba protivná. Někdy jsem taky protivná a jenom mě hrozně těší to, že třeba přijdou: „Janino, ty seš taková Zaprvé se mi jako líbí, že si říkáme jménem a jakože to je hezký. A oni mi řeknou: „Jani, ty jsi dneska protivná.“ A já: „Děcka, já vím, já jsem dneska hnusná a odpustíte mi?“ A teď oni se přijdou všichni pomazlinkovat. A jako, že se nestydím před nima přiznat to, že taky nemám náladu, jo jakoby. Já nevím, jestli je to úplně profesionální. Ale já si na to hlavně nechci hrát. Možná je trošku v něčem výhoda, že jsem tady nešla jakoby připravená, že by vzděláním. Že jsem přišla za sebe, od srdce. Proto ty moje postoje jsou vroucí. Já nechci říci, že kdybych měla třeba dvě vysoké školy, že bych je neměla. Já si myslím, že je to o lidech, že jsou hodně vzdělaní lidi a jsou studení. Tak to je můj postoj.

3. Kdybyste měla srovnat svoje postoje vůči dětem, když jste s prací začínala.

Změnily se nějak tyto vaše postoje během doby, po kterou zde pracujete?

Určitě se to nedá srovnat. Když jsem sem jakoby přišla, tak si myslím, že jsem byla taková jakoby opatrnější. Jo určitě jsem nebyla hned hr. Já si myslím, že nejsem ani dnes, ale samozřejmě už jako víc se znám s těma dětma, takže jsem jakoby si trošku dávala pozor. Určitě jsem se jakoby držela zpátky, jako než jsem ty děti poznala. Jo, v tomto se to možná změnilo, že dneska nemusím si úplně takhle dávat pozor, že už vím, co si můžu dovolit, co si můžou dovolit oni. Tak v tom to je jediné. Jinak myslím, že jsem pořád stejná. A hrozně mě těší, že tady máme nového kolegu a oni říkají, že jsem jejich maminka a on je jejich tatínek. Když jsem musela vybrat ty povinné dovolené, tak jsem tady chodila za nima samozřejmě. Oni vždycky: „Jééé, máme tady mámu i tátu.“ A to bylo tak hezké. A já říkám. „Štěpo, to jsme dopadli, to máme děti.“ On nemá ještě děti svoje, je mládek, že jo. Tak je to hezké. Pokud by i oni to tak cítili, jako že oni procházej určitě nějakým vývojem a jako jejich rodiče jsou jejich rodiče, oni je prostě milují, se vším všudy. Ať je to, jak je to. Tak jako pokud by oni aspoň jen z poloviny cítili, že je to domov, tak je to úžasné. Já si myslím, že na dobré věci si vždycky vzpomenou. Moje babička, když mi vždycky říkala, že když mě vychovávala, byla jsem malá, tak mi vždycky dávala určité rady. Jsem si vždycky říkala, co kecá.

Bože, já si tak často na ní vzpomenu dneska. Já si říkám, že i u těch dětí, že je to prostě u každého snad. Takže asi v tom to je, já si myslím, že jsem stejná.

4. Kdybyste měla srovnat práci v dětském domově s prací vychovatelky ve školní družině či domě dětí a mládeže, našla byste nějaké rozdíly?

Já je moc nemůžu posoudit, jo. Já, když to posoudím, tak práce v družině ... Je to hlavně krátkodobé, tady fakt jsme jako v rodině. Jo a to prostě je podle mě nesrovnatelné. Já bych to nesrovnala. Já, když si představím, že bych šla třeba do té družiny. Tak tam se ani ten vztah tak neutvoří s těma dětma úplně. Fakt si myslím, že tady je ten vztah úplně jinej. Já to nedokážu posoudit, ale já určitě bych tu práci dělala taky svědomitě a určitě bych je měla ráda. Ale fakt tady se vytváří ty vztahy víc. Tak jenom v tom je rozdíl. Když to tak беру laicky.

- **Má zdejší práce nějaká zvláštní rizika?**

Rizika si dáváme sami. Já bych rizika neviděla, nestavěla tam, kde nejsou. A já ani, když to vezmu fakt zpětně zase k tomu pastřáku, já jsem tam měla jakoby obavy, ale ne z dětí, já jsem měla obavy ze sebe. Jak já budu reagovat, protože zase člověk by měl Jako vytvořila bych si je, kdybych se tady mohla na někoho upoutat. Jako v tom by to mohlo být riziko jako jo, ale prostě bych je nestavěla tam, kde nejsou. Takže já je nevidím, je to osobní, mohlo by se o nich mluvit. Já tím, že je mám ráda, tak si myslím, že to riziko není, že ba naopak. Někdo řekne, jako prostě nesmíš je mít moc ráda, protože se na to upnou, já prostě nevím. Já si myslím, že mít rád nemá limity. Vždyť je to hezké. Jako ublíží to někomu? Nebo já nevím, to je možná moje ... Já se taky fakt učím. Já si nemyslím, že třeba, když mám někoho hodně ráda, že by mu to mělo ublížit. Takže když je připravený na to, že v životě se setkáváme s různýma lidma, že s jedním se vidíme a pak už se s ním nevidíme, tak prostě tam bych to nelimitovala. Vůbec. To je můj názor. Já jsem taková, že možná nezapadám tady. Ne, jakože já fakt si ty limity nedělám v tom. Jako já nevím, tady třeba jsme strávili sedm dnů na Šumavě a samozřejmě, že jsme byli spolu s těma dětma vedle v noci, pořád se něco dělo. A pak jsme, přijeli jsme a jeli jsme na další akci a vrátili jsme se. A pak jsme tady měli takový děti, co jsou v pěstounské péči teďka a Jaroušek A teď jsme tady předali jako, bágly, všechno. A teď Jaroušek s tou Aničkou šli po těch schodech dolů. A Anička se tvářila tak strašně, jako problém, že Jaroušek tak plakal a říkal: „Jančo a proč už jedeš domu?“

A já říkám: „Jaroušku, tak já jedu domu, já si musím jako vyprat věci.“ „Jančo, vždyť tady jsi doma, tady máme taky pračku.“ Prostě člověk s nima i spal a člověk je hladí a já nevím, cokoliv a pohádky. A teď jedna kolegyně mi říká: „jako jedeme.“ A já říkám ... Teď on mi plakal, já říkám a já nemůžu. „A já už chci jet.“ A my jsme se pohádali. „Nemůžeš se chovat takhle neprofesionálně.“ A říkám: „Co na tom bylo tak neprofesionálního? Dyt' on plakal a tak já ho jakoby tady přece nemůžu odhodit a říct, hele mně skončila šichta.“ A tak jsme se hádali o tom, co je profi a co není profi. A já říkám: „pro boha svatýho, ale my jsme na sebe jako vytvořili vztah, ale to bylo všeobecné.“ Teď jsme spolu něco čtrnáct dní v kuse prožili, ve dne, v noci. A ono tady bylo malé dítě a prostě. A říkám, já jsem nebyla k někomu jakoby víc, všichni jsme ho milovali, to je jasný. Ale nebylo to jen z mojí strany. Tak nechtěl, aby jsme šli domu. A samozřejmě jsem odjela. A druhý den jsme tady přišli ještě dodělávat věci a všechno bylo v pohodě. Takže si jako nemyslím, že by ... to by i vlastní dítě, třeba si takhle jako zvyklo víc, když ty zážitky jsou jiné, že jo. Mám takový názor.

- **Přináší nějaké specifické radosti?**

Velmi. Mně velmi. A teď řeknu zase jeden příklad. Já jsem tady přišla před tím rokem a půl. A byla tady právě ta Míša. Já teda nejsem jejím patronem, ale tak ňák máme prostě spolu nějaký vztah. A právě, že je jakoby hodně hluboký, ale přitom to není o tom, že bysme furt museli být spolu, nebo že bysme furt museli něco řešit nebo takhle. A ona zastávala názor, že nechce být holka, že lepší být klukem. A ona je hodně sečtělá a chytrá a tak vždycky jako. Jak to měli kdysi ty ženské těžké a hrozně si kutila bordel kolem sebe a úplně to bylo šílený. Furt se tady řešili nějaký problémy a pořád se s ní něco řešilo a ona furt nebude uklízet jo a tak nějak jsem jednou šla a říkám Míšo, jako pojď a já ti s tím pomůžu. Tak ňák úplně nenásilně, ani jsem jí nějak nic neříkala a prostě ona se ráda objímala úplně tak hezky jo a teď najednou všichni říkaj, ty jsi s ní udělala kus práce. Ona se nají či nachystá, nosí šaty. To právě Tomáš Řezníček je její ... stará se o její finanční účet. Byl právě po noční a Míša měla nějakou akci ve škole, byla načesaná a to a teď on šel po té chodbě a úplně oněměl. Co si s ní udělala? A já říkám, prostě ženskou jako ... takže ona je taková ... A teď všichni říkají jako, začala si jakoby uklízet prostě. A teď jsme byli na poradě a říkají: „ty jsi s ní udělala hodně práce. A já, co jsem udělala? A Lucinka mi právě říká, ty jseš taková kráva A já říkám prostě Luci, co jsem udělala. A ona říká, Jani ty jsi nemožná. A já říkám, jako to, že

jsem jí měla ráda? Jako jo a teď mi to došlo a já říkám. Jako on člověk někdy až tak moc udělat nemusí. Jako my jsme si spolu povídali, jako i o mém životě a tak. A já říkám Míšo, ty si myslíš, že jsem taky byla vždycky pořádná? To je taky možná jakože takový, že zapomínáme, že jsme taky byly děti. A to je taky taková moje poznámka. Já si vzpomenu, že jsem taky byla bordelářka. A začali jsme to s tou Míšou a prostě říkám jo, jako trvalo to a dneska jako má uklizeno, dokáže se chovat jako fakt ženská, nesmrdí. Mají z ní všichni radost. Zase to přičítali jako mně, ale nemyslím si, že to byla moje zásluha. V podstatě se pro tohle všechno rozhodla sama. Má to fakt smysl ta práce. A taky jim vždycky říkám ... protože se nechtějí učit a je to trošku problém, jak jich je tady 7, 8, věnovat se všem, to se nedá ani stihnout za tu šichtu. A já jim říkám a oni pořád, že Míša fakt půjde na školu a já říkám, to je prostě úžasné a oni pořád si myslí, že jsou z děčáku, tak jako rovná se jako nějakéj méněcennej. Říkám, to není pravda, jako prostě. Jak změnit to, aby oni neměli tu nálepku. Už oni jí mají v sobě z toho domova asi. Tak nějak můžeme tady pro ně udělat cokoli, oni v podstatě tady mají víc než některé děti doma a teď se stalo třeba před Vánocema, oni si zase psali ty vánoční přáníčka a měli jako namalovat obrázek. Já říkám, tak jako děčka, ty lidi vám třeba vyplní přání a vy jim ani nejste schopni obrázek namalovat? My jsme byli na Šumavě, my jsme byli v takovém penzionu a tam bylo jedno patro samých důchodců a naše děčka, twl to bude ... teď jsem slyšela, že tu budou nějaký mladý kočky. Jenomže co, babičky. Jako naše děti byly úžasné. „Vy máte tak úžasné děti, oni fakt ... Já jsem na ně pyšná. Já říkám, že máme hodnější děti než jsou třeba z domova nebo někdy A oni byli úžasní a babičky přišly tam po těch berlích, my vám tady dáme dvě stovky a kupte těm dětem zmrzlinku A já říkám, nemusíte jo a babičky prostě chtěly a děčka jim říkají, my nejsme žádní chudáčci jako jo a to. Tak jsme jim koupili zmrzlinu a děčka vždycky něco malovaly, když jsme odpočívali. Tak babičkám donesli prostě obrázky. Já jsem jim to říkala a vzpomeňte si na ty babičky, jak byly šťastné, že mají od vás obrázky Tak jsem je namotivovala, nakonec malovali jo. Ale my jim to musíme furt připomínat, že to takhle není. Oni říkají všichni, že děčka jsou tady fracci, ale když jim to dáváme jako samozřejmost, tak všichni by jsme si na to zvykli, že jo. Tak já je někdy tak terorizuju. Někdy se stane, že někdo řekne, ne, koupili nám tady tu obyčejnou pastu, jako by nám nemohli koupit něco jinýho. A to přijeli třeba z dovolenky, po Vánocích, některým maminka nekoupila ani stromeček, dala jim tam jednu větev. Jo, tak hned prostě, třeba

jsem řekla. Doma mamča ti třeba mohla koupit něco lepšího. Jako a ty tady pohrdáš tím, co tady dostaneš. Každý si zvykne. Jako smysl ta práce má.

5. Může podle vás dětský domov nahradit dětem domov a rodinu?

- **Měl by (dá se pro to něco udělat) či neměl?**

Já si zase říkám, jak kde, no. Ono je to vždycky, záleží na tom, jaký ty lidi tu práci dělají. Jo, jako já fakt znám kolegu v dětském domově, kde to mají fakt takové jako hodně režimové. Já jsem tady ráda za to, že tu máme nějakou svobodu, že to je fakt jako v rodině. Jako rodiče jim nikdy nenahradíme. Oni někdy říkají, mně se někdy stane, že třeba i ti malý, třeba v noci, oni ty jsi moje mamča. To je prostě jenom náhražka všechno. Já vím, že milujou ty své rodiče, i kdyby jim ublížili jakkoliv. Můžeme jim nahradit prostě to, že je o ně postaráno, třeba můžou mít lepší vzdělání, že chodí čistí, že chodí najezení. A můžeme si hrát na co chceme, že tady nahradíme cokoliv, ale jakoby nahradíme jim asi hodně. Rodina je rodina. Já si to myslím, jakože prostě, já si to jakoby takhle uvědomuju. Proto já jim nechci jakoby nikdy říkat, tady máte všechno. Mně to na jedné straně jako teď právě šlo něco na internetu, jakože děti jsou z dětských domovů střední vrstva, že si žijou jako střední vrstva. Tak jsem tam právě jenom k tomu napsala jakoby, jestli se těma hmotnýma věcmá dá nahradit ta ztráta té mámy a toho táty. Jako podle mě ne no. Finanční stránku jako nahradíme hodně, ale prostě. Tu lásku, takovou tu, jako my je tady máme taky rádi jo, já bych řekla, že možná víc než je zdrávo, ale prostě pro ně je to dobře, že nás mají, ale myslím si, že to není ta úplnost, ten celek jakou oni by si přáli.

6. Vystihuje název dětský domov podstatu zdejšího soužití dětí a zaměstnanců?

Jestli ano, v čem, jestli ne, proč? (Jak byste ho tedy nazvala výstižněji?)

Já bych tady dala něco hezčího k našemu dětskému domovu. K dětskému domovu bych přiřadila něco jakoby ... tak ono je to takové profláklé, už to zní jako zařízení děcák. Jako myslím, že tady by jsme si zasloužili nějakou něžnost k tomu ještě. Já teď nevím jako jo, ale jako když se řekne děcák, tak je to jako nadávka. Jako hodně to tak je. Dyt' děti jezdily na taneční a říkali mi holky: „nejed'me tím autem s tím nápisem dětský domovy, jed'me s tím druhým.“ Jo, takže ... a vzhledem k tomu, že vím, že ty vztahy tady taky nejsou takové ... taky říkám, my jsme někdy horší, jak ty děti jo. Buďme

upřímní, ale vztahy myslím si, že jsou tady jako fajn jako. Jak s těma dětma ... jako normální ... taky je to někdy na prd, ale i to je v každé rodině. Jednou je to tak, jednou tak. Já si myslím, že by jsme si tam zasloužili něco něžnějšího, jako takovej domov dětskej ... Teď mě nenapadá, jak bych to nazvala, ale každopádně něco hezčího ... opravdu by jsme si zasloužili. Ale dětskej domov je hezkej. Záleží, jak se to řekne, vždycky je to o tom.

Příloha III. Přepis rozhovoru s Petrou

1. Jak dlouho zde pracujete?

Myslím, že 8 let skoro. Od začátku jsem tady.

2. Jaké u vás převažovaly postoje na začátku práce vzhledem ke svěřeným dětem?

A jak se vztah k dětem vyvíjel?

Tak já jsem přišla z toho diagnost'áku, já jsem dva roky předtím dělala v diagnost'áku. A tam to bylo trošku jiný režimově, že jo. Tam opravdu byl ten režim jasně danej. A tady v těch začátcích to bylo hodně složitý, protože nikdo z nás v podstatě nevěděl, jak by to mělo fungovat, jo. My jsme si od začátku všechno budovali sami a těch informací moc jsme neměli. A i děti, který tady byly, tak byly bych řekla víc problémový než jsou teďko. I když ono to možná klame tím, jak už máme ty zkušenosti a jak už umíme s nima víc asi pracovat. Tak to porovnání zřejmě se mi zdá, že teď už je to jednodušší. Nebo že ty děti jsou lepší. Ale tenkrát to bylo opravdu náročnější, no. Za začátku.

3. Kdybyste měla srovnat svoje postoje vůči dětem, když jste s prací začínala.

Změnily se nějak tyto vaše postoje během doby, po kterou zde pracujete?

Určitě no. Tak tenkrát ... když já možná ty postoje, tím jak jsem vlastně ve školství už přes pětadvacet let, tak ty postoje možná moc neměním. Spíš třeba přístup k těm jednotlivým dětem. Tak podle toho s jakou diagnózou sem přijdou nebo z jakých podmínek apd. Ale já to mám hodně nastavený tak, že na začátku jsem hodně ta striktní, přísná, chci, aby dodržovali nějaký pravidla. Pak postupně je můžu uvolňovat z toho. Takže já tady mám takový, že cizí kolegové navazují kamarádský vztahy a pak teprve chtějí po nich nějaký režim. Já to mám přesně obráceně, protože vím, že mi to funguje. Za ty léta praxe, co já jako mám tak, mi tohle to nikdy neselhalo. Že i přestože je to

třeba ze začátku přísnější, tak ale ty děti se v tom hodně orientují. Jo, že vědí přesně, odsad', posad'. A když se naučej jakoby v tom režimu fungovat, tak pak teprve rozšiřujeme obzory a navazujeme hlubší vztahy. A vědí, že se na mě mohou spolehnout. Já už zase vím, jak fungují jo, atd. Takže, já to mám obráceně. Nejdřív takový to direktivní, aby věděli, že teda takhle musej šlapat. A pak teprve je to ... opravdu ty vztahy jsou, si myslím najednou snáz přejdou ten hlubší podtext. Že jako oni se rychlejš pak i navážou, protože oni vědí, že ta důvěra a ten pocit bezpečí, že tam je. Protože vědí, že kdykoliv potřebujou, tak tam ten člověk je. Nebo když se potřebujou něco dozvědět, tak jako můžou se obrátit, no.

4. Kdybyste měla srovnat práci v dětském domově s prací vychovatelky ve školní družině či domě dětí a mládeže, našla byste nějaké rozdíly?

No stoprocentně. Protože v tý školní družině nám, i když se to může zdát trošku podobný, protože maj tam taky nějaký činnosti, takový, který jsou tvořivý, výtvarně založený. Je tam prostor na to, aby si psali třeba ty úkoly, ale zase záleží, jestli to rodiče vyžadujou, jo. Jsou rodiče, který to nechtěj, aby si to dělali v družině. Jsou rodiče, který naopak zase se chtěj, aby děti si vyloženě dělaly ty úkoly tam. A mají to asi takový víc naplánovaný ten program v tý družině, že já nevím ... ted'kon teda dělaj nějaký činnosti, pak jdou ven, pak píšou úkoly, mají svačinu. Jo a je to víc programový. Kdežto my to máme tak jako ... snažíme se, aby to měli jako doma, jo. Oni sice maj taky povinnosti, že přijdou ze školy, musej udělat si ty úkoly a tak. Ale ten program potom si můžou vybrat sami. Bud'to my jim nabídneme, kdyby náhodou neměli zrovna nákej nápad a nebo si říkaj sami. Prostě jestli jdou ven, jestli chtěj sportovat. Maj i kroužky, že musej různě na kroužky. My je vozíme nebo dochází sami na kroužky. A je to takový domáctější. Ale v porovnání s tou družinou, tam i určitě vztahově je to jiný, což se týče vychovatel a to dítě. I když taky se můžou samozřejmě navázat, ale není to takový. Je to braný tak, že to dítě bere jako učitelku v uvozovkách, jo. Protože je to nějaká osoba, která ho vede, že jo k něčemu. Kdežto tady my ani třeba nechceme, aby ty děti nás oslovovaly paní vychovatelko nebo nechceme aby nám ani vykali, nechceme vůbec už, aby nám říkali teto. Toto bylo první, co jsme chtěli odbourat, protože jsme chtěli bejt dětskej domov rodinného typu a přece jenom ty vazby rodinný jako teta a neteř, synovec a takhle, to jsou jiný. Takže jsme se nechtěli učit a vázat si je jakoby rodině

vyloženě. Takže jsme řekli, že by jsme byli rádi, aby nám normálně říkali jménem nebo oslovovali nás jménem a běžně tykali. Myslím si, že to není problém vůbec, ani jim to nedělá problém, ani nám, že by to přinášelo nějak větší problémy. Že by byli drzejší nebo že by byli furt vulgárnější na nás nebo tak. Nemám s tím takovouhle zkušenost. A když je, tak zase může zaznít to. Dobře, takže teď vztahově na tom nejsme dobře, budeš mi vykat. Jo, čili i takhle možnost tady je, že vlastně si s tím dítětem určíme nějaký hranice a oni v týhle fázi si najednou uvědoměj, že vlastně ztratili něco, co jim bylo blízký a že přišli o něco. Takže po tom se to urovná tímhle tím způsobem. Což je hodně zajímavý, že i tohle to stačí jako výchovnej prostředek. Je to zvláštní, ale fakt to stačí. A ono totiž spousta říká, že jo, vy pí... nechci to říkat doslova než ty, že jo. Takže oni potom se chovaj úplně jinak k nám, když vykaj.

- **Má zdejší práce nějaká zvláštní rizika?**

Tak každá práce má určitě svoje rizika a tahle taky. Tady člověk se asi jako víc bojí o ty děti, protože se jim může cokoli stát, kdykoliv že jo. Takže já to mám taky, že i teď jsem nervózní, protože tam slyším nějak zvuky divný a hlasy a to. A člověk neví, co se děje, jestli tak si hrajou a kočkují nebo jestli už zase vymejšlej něco, co by je mohlo ohrozit na životě, jo. Takže i to je riziko, že člověk je pořád jednou nohou jakoby v kriminále, protože fakt se může stát cokoli. A my za ty děti ručíme, že jo. Dalším rizikem, co může bejt, jsou tu děti, který jsou medikovaný, psychiatrický. Takže taky nevíme nikdy, jak zareagujou na co, jakým způsobem a už jsme tady měli i větší agresi. Ale nemůžu říct, že snad vůči vychovatelům, ale třeba vůči jinému dítěti se to stalo. Že třeba někdo veme nůž a jde na někoho. Ale zatím se to vždycky tak nějak sestačilo včas zabrzdit, jo. Že to nedokončil. Ale jsou tady rizika samozřejmě. To je všude, no.

- **Přináší nějaké specifické radosti?**

Jako určitě. I ty radosti přináší. My jsme tady třeba měli holčičku. Já jsem jí tenkrát vedla do první třídy, teď už je jí nákejch třináct, skoro čtrnáct jí bude. Už tady není, vrátila se domu, jo. Je tak rok asi, se vrátila domů. A to opravdu bylo naše sluníčko, ta nás dobíjela. Ta byla tak pozitivní dítě, že prostě ta se smála od rána do večera a co jsme přišli do práce, tak opravdu nás nabíjela. Takže i to, že potom ta zpětná vazba od těch dětí, že maj radost z něčeho nebo že vás rádi viděj, že vás obejmou jo, že prostě opravdu jsou s váma rádi a cejtíte to, že to je upřímný. Tak to je ten bonus takovej, jo že je to příjemný. Nebo že se na vás obracej i v době, kdy třeba nejsem v práci, tak díky

tomu, že dneska jsou různé aplikace, tak vlastně můžeme být v kontaktu pořád jo. Takže třeba jo, že nám píšou ahoj, jak se máš atd. Takže je to příjemný, no.

5. Může podle vás dětský domov nahradit dětem domov a rodinu?

- **Měl by (dá se pro to něco udělat) či neměl?**

Tak to určitě ne. Jako i když se snažíme sebevíc a někdy si třeba i říkáme jen tak v duchu pro sebe, že se tady má líp než doma, že nejenom po té materiální stránce, že jo. Ale že i třeba spoustu toho citu a jiný věci jim dáme a dopřejeme, tak určitě jim to tu rodinu nenahradí. To je něco, co se nahradit nedá a i za ty léta zkušeností mám takovej dojem, že tím víc zklamává rodina, tím víc oni jsou na ní prostě napojený a toužej po ní a úplně by dali nevím co za to kdyby mohli aspoň na chvíli domu. Je to smutný, ale bohužel tak to je. Takže rádi bysme jim to nahradili, ale já si myslím, že to nejde.

6. Vystihuje název dětský domov podstatu zdejšího soužití dětí a zaměstnanců?

Jestli ano, v čem, jestli ne, proč? (Jak byste ho tedy nazvala výstižněji?)

Tak nad tím jsem nikdy nepřemýšlela. My jsme k tomu teda přidali právě ten dětský domov rodinného typu. Což, legislativně ono to moc nejde dodržovat. Protože ty zákony a veškerý poučky a tohle to všechno, prostě abysme dodržovali i zákony, tak to prostě nejde úplně nastavit tak rodině, jako by jsme si představovali. Ale, já nevím, možná že by spíš na tuhle tu otázku měli odpovědět děti. Jo, jestli to vnímaj takhle opravdu, že ten název je jako dětskej domov pro ně, jestli to je význačný a nebo ne. Protože já to asi nedokážu posoudit jako vychovatel. Nevím, jestli to naplňuje, co to naplňovat má. Z mého pohledu si myslím, že ano, my snažíme jim ten domov tady udělat, jo. A nejenom tím, že teda tady s nima jsme, snažím se jim dát tu lásku, tu péči, to všechno. Ale že i třeba si zkusíme dokupovat něco do těch domečků, zkrášlovat to prostředí, aby měli pocit, že jo, že i oni jsou součástí, že si to můžou vybrat. Že teda jedeme na ty nákupy společně. Jo, že to řešíme i tímhle způsobem. Takže ten domov se jim snažíme nějakým způsobem nahradit, ale jak to vnímaj oni, to těžko říct.

Podle mě ten název dětský domov vystihuje, to jako jo. Ale už má prostě tu nálepku děčák, je z děčáku. Bylo by hezký ten název občas vyměnit, aby se to změnilo malinko. Otázka je, jestli jenom ten název nebo změna tohoto zařízení toho názvu udělá i změnu ve společnosti. Jo, jestli ta nálepka toho děčáku, stejně by tam furt nebyla, a že by to

trvalo x let než by se to odbouralo. A ta společnost si zase najde něco, zase další nálepkou nějakou, i kdyby se to jmenovalo jinak, tak zase tomu daj nálepkou nějakou negativní, která by zase sebou nesla něco jinýho. Takže ono je to podle mě asi jedno.

Příloha IV. a V. Přepis rozhovoru s Terezou a Renatou

1. Jak dlouho zde pracujete?

1. Pracuju tady 10 let, z toho 3 roky v diagnostickém ústavu. Takže tady v dětském domově sedm let.

2. *Pracuji tady 18 let. 10 let v diagnostickém ústavu, 8 let v dětském domově.*

2. Jaké u vás převažovaly postoje na začátku práce vzhledem ke svěřeným dětem?

A jak se vztah k dětem vyvíjel?

1. Spousta jakoby ideálů. Spousta takovejch jako až vzdušnejch zámků a postupem času člověk ubírá a ubírá a jakoby zjišťuje, že některý prostě na to nemaj. Že musíme se my přizpůsobit v některých věcech jim a ne oni nám.

2. *Zpočátku nesmyslný očekávání. Chtěla jsem, aby ty děti byly vděčný, za to co já pro ně dělám. Čekala jsem, že prostě to budou dávat najevo toho, že si budou vážit toho, co pro ně člověk dělá. Takovýhle očekávání. Zpočátku byly obrovský očekávání v různých oblastech. Postupně opravdu člověk jako si musí připustit, že nemůže mít žádný očekávání, že si to nemůže tak připouštět k tělu, že opravdu musí být profesionál, že ty očekávání nejsou reálný, že každé dítě má nějaký limit a ten prostě nezměním, i kdybych se rozkrájela a každý dítě pochází z jinýho prostředí. Vidělo jinej model rodinnej a je prostě pro mě nereálný, abych v tomhle ohledu něco jakoby změnila. Musím si dát nějaký cíle a něco co je pro mě prioritou a na to se soustředit, jednu věc. Takže třeba v současný době máme prioritu takovou, že u dospívajících dětí je naše priorita, aby měli výuční list. Už ne nic jinýho, už jsme to ořezali, okleštili, měli jsme spoustu ideálů a cílu, co všechno je naučíme. Ne. Pro nás je teďka jediná věc, ke které se upínáme, je donutit je zvládnout učňák, aby aspoň jednu věc, kterou jsme jim dali, to že jsme jim dali ten papír.*

1. Já teďka nevím jestli to není takový jakože pesimistický, protože my jsme teďka po tom hodnocení a tam jakoby jsme o tom hodně mluvili. Tak teďka, protože jsou nějaký problémy, že jo ...

2. Je to i o věku samozřejmě. U starších dětí 18 a víc prostě máme prioritu výuční list. Jiný priority máme samozřejmě u těch dětí 15letejch, jiný u deseti letejch. V současné době nás trápí jakoby takhle ta věková skupina 18+, proto máme teď takovýhle priority.

3. Kdybyste měla srovnat svoje postoje vůči dětem, když jste s prací začínala.

Změnily se nějak tyto vaše postoje během doby, po kterou zde pracujete?

2. Já jsem zhrubla. Cejtim to na sobě, jsem ve vlnách unavená z toho, ale zase si třeba některých věcí víc vážím. Myslím i to, když dítě přijde poděkovat za něco, co pro něj člověk udělal jo. To se zase trošku vracím k těm ... Není to s očekáváním, ale naopak je člověk překvapenej, když se něco podaří. Když vám dítě napíše SMS, že slyšela jsem, že jsi nemocná, tak se prosím tě rychle uzdrav, mám tě ráda. Jo, že už člověk začne vnímat i takhle.

1. Já nevím, jestli jsem zhrubla, ale tím, že jakoby tady musím představovat jakoby mámu a tátu mi přijde. Že si jako musím i v nějaký den jako vtělit jako do toho táty, protože není jakoby i ta máma. Dřív jsem to měla takový, že jsem to měla bez že jsem se snažila udržet jako, aby tam nebyl příliš velkej vztah a jak jsem tady, že jo, už 7 let a některý děti jsou tady taky 7 let, tak ten vztah přijde ať člověk chce nebo nechce. Takže určitě jakoby je to víc pro mě vztahový. A někdy mi to přijde jako marný, jako všechno marný, a pak zase jsou chvíle, kdy jako člověk si říká a ne, marný to není a prostě ... a stačí nějaký malinký úspěchy, nemusí to být nic obrovskýho, že ty očekávání právě šly dolu, že jo, takže stačí jenom to. Nebo stačí nějaký vysloveně jenom nápad, když se dospělý na něčem domluvíme, třeba na nějakým postupu jo, tak už jako to člověka nakopne, že vidí nějaký východisko z něčeho jo. A jakoby naleje mu to novou sílu, že už si nepřipadá tak jakože ... beznaděj, holá beznaděj ... no prostě všechno špatně. Jo, ale že vždycky tam něco je, něco malýho, co člověk, ale musí si to najít, že to nepřijde, že musí se nad tím hodně přemejšlet a že musí a není to špatný, dobrý.

2. Tak já, když o tom přemejšlým, tak dřív před opravdu 10 lety to člověk vnímal ... ne tak do hloubky, když to řeknu takhle blbě, ne tak do hloubky. Dneska jsme tou prací tak nasáklý, že v podstatě hodně eliminujeme svý známý. Jsme taková komunita tady bych řekla. Ty děti a i ti kolegové se asi všichni prolínáme, všichni, všema. Myslím si, že je i hodně těžký třeba pro lidi zvenku se mezi nás dostat. (Zapadnout) Zapadnout, aby my jsme je přijaly a oni přijali nás. (A oni pochopili nás.) Neumím zhodnotit, jestli je to

dobře nebo špatně, ale uvědomuju si to jako čím dál tím víc, že opravdu tím jak člověk nezavře tady v 8 večer dveře. Jste ve dne v noci v práci, i myšlenkama. I svým jako osobním rodinným životem, že se to prostě prolíná. Je to ta vztahovost strašná. Opravdu hrozně si uvědomuju, že jsme opravdu takový stát ve státě, taková komunita uzavřená. Ted' nevím, jestli je to dobře nebo ne.

1. Já přemýšlím ted'ka, jak přišli ti nový jakoby vychovatelé sem, takže někdo zapadnul tak jakože (někdo byl taková stejná krevní skupina, stejný naladění měl) a pro někoho je to těžký si myslím ještě ted', jako ledacos nechápe, takže opravdu je to jako takový (a i když svojí práci třeba dělá dobře, tak tím, že jakoby není s náma propletenej, je uniko, strani se, má to jinak než my, tak i to může být pro ně ...) tak když si vemeš, že v podstatě ta ... když budeš chodit do normální práce, tak tam budeš 8 hodin, že jo a jdeš. Ale tady přijdeš z té služby a už ti volá kolega v sobotu, v neděli, což je 24 hodin jo a jseš i s těma dospělejma jo a ono i s těma dospělejma máš jinej vztah než pracovní, jo, protože pak když jedeme na výjezd o prázdninách, že jo, tak s tím člověkem je třeba člověk pět dní jo, pět dní, 24 hodin. Kdo může říct v práci, že je s někým, jako v práci 5 dní, 24 hodin, jo. Takže i ten vztah jako mezi těma dospělejma je úplně jinej než u normálního zaměstnání. V normálním to znamená, že když bude úřednice, že jo, která tam sedí. Nebo i ta prodavačka támhle v Lidlu, která tam taky je 12 hodin, ale s tím člověkem to není tak intenzivní.

2. Jako my dneska objevujeme strašný věci. Já jsem to asi ted'ka pojmenovala asi jako poprvé v životě tohle. Ne do záznamu. Já si to fakt uvědomuju. Fakt jsem to nazvala komunitou, uzavřenou komunitou a čím víc nad tím přemýšlím, tak to tak je. A i když má člověk volno, tak nemá volno. Tak najednou kolega zavolá a řekne: „hele prosím tě, dneska jsem byl v práci a stalo se tam tohle a potřebuju s tebou probrat tohle a tohle.“

1. Ale počkej jako, ty jseš tady šéfová. Ty musíš bejt informovaná.

2. Jasný, ale i když jsem nebyla šéfová, prostě je to tak. Kolega kolegovi zavolá, rozdělal jsem tohle, je potřeba tohle dotáhnout. A je to opravdu o těch rolích.

1. Aniž si to chceš připustit úplně, tak to tak je.

2. Je to tak. Ještě je to specifický tím, že třeba jsme tu od začátku vzniku tohohle zařízení, konkrétně. Takže si sebou vlastně vlečeme ty děti od prvního dne tady, co jsou ještě. A oni jak nám dorůstaj, tak my s nima ztrácíme ty ideály a ty priority, který jsme

měly před sedmi lety, které dneska nemáme a už máme jiný. Protože to jde zase tím věkem a tou vztahovostí.

4. Kdybyste měla srovnat práci v dětském domově s prací vychovatelky ve školní družině či domě dětí a mládeže, našla byste nějaké rozdíly?

2. No určitě. To jsou dvě různá zaměstnání. Pro mě. To je úplně něco jinýho. Ve družině, i když budu mít vztah k dítěti a bude se mi Pepíček líbit a bude ... Je to úplně jiná vztahovost než s dítětem ze zařízení. Protože přesně je to zase o tom, ve družině máte dítě od 12 do 4. Nemáte ten další čas s ním. Těch dalších, já nevím, 24 hodin na výjezdu.

1. Nekoupete ho, neutíráte mu zadek.

2. Nedáváte mu svačtinu, nevychovávejte ho svejma kecama, nemusíte pro něj obstarávat hadry, kroužky, zábavu, nic. Teda zábavu jo, to jo. Je to jiný.

1. Vy ho máte v péči, v děčáku je ve vaší, i když jako jakoby je ve státní, tak je jakoby ve vaší péči. Kdežto ta učitelka ho předá někomu.

2. Ta ho má opravdu jenom půjčenýho. Družinářka ho má půjčenýho na pár hodin, je povinna mu zajistit nějaký program, je povinna, aby se mu něco nestalo a v půl pátý nebo v kolik takhle přijdou rodiče ...

1. A už jí nezajímá, jestli má špinavý kalhoty, jestli má nudli. Už jí to nezajímá.

2. To jako nelze vůbec srovnávat vychovatele a vychovatele. Spousta lidí zvenku má pocit, že vychovatelé rovná se hlídačky. Spousta lidí, která nás oslovuje nebo mě třeba oslovuje: „Hele, nemáte u vás práci? Já bych šel k vám taky hlídat.“ My nejsme hlídačky, my jsme máma a táta. Ať chcem nebo nechcem.

1. Se vším všudy.

2. Máma, táta pro 8 dětí nebo kolik jich zrovna ve skupině máte. A není to žádná sranda. Takže závěr týchle otázky je takovej, že prostě vychovatel křížek vychovatel.

- **Má zdejší práce nějaká zvláštní rizika?**

2. Konec osobního života.

1. To ne konec osobního života, ale ta rizika duševní únavy, protože jako je tady odsad' člověk duševně člověk unavenej. Není fyzicky, i když se uklízí nebo tak, tak jako to fyzický, ale to se člověk odpočine. Ale neodpočine si od duševní únavy. Jo protože, když má někdo s těch dětí problém a přijde za náma, což jako je už jako dobrý, vy ho

musíte vyslechnout. On čeká, že najdete to správné řešení, on nám důvěřuje. A už to je takový břemeno, jo, že to je fakt jako psychicky strašně náročný. Jenom když je to větší. Když je to menší, je to další psychická únava, protože vyběhne tady na zahradu jo, může se cokoliv stát jo. Jedeme na akci, akce takový ty 5 denní, to je tak strašný duševní vypětí, že jako to, aby se něco nestalo, a aby měli program, aby všechno klaplo, tak jak mělo. Jo, prostě duševní únava asi, asi je to nejhorší, co tady jakoby je.

2. Já to teďka ještě trošku hodim o level vejš. Když to vezmu ještě teď, nechci se povyšovat ani nic. Ale z pozice svý, jako vedoucovský. Tak oni mají na starosti v uvozovkách 8 dětí na domečku, ale já mám jakoby v uvozovkách celý barák. Jo, protože ty děti samozřejmě jednotlivě běhají za mnou, ty učitelé z těch škol, všichni ten průser nejdříve zavolaj mně a já ho potom předám dál, takže pro mě je ta únava jako ještě trošku jiná. Větší.

1. Protože ty máš zodpovědnost ještě za ty dospělé, ale nejenom ještě za ty děti.

2. Tak se mi prostě stalo před Vánoce, že jsem byla úplně na dně.

1. To si myslím, že je normální. Jako člověk má limity, tak ty tady máš limity.

2. Je to opravdu o velký duševní zátěži.

- **Přináší nějaké specifické radosti?**

1. Jenom jako všechny ty úspěchy. Když Tereška šla k zápisu. Dneska nám sociální pracovnice řekla, že byla mezi nejlepšími, protože umí barvy, protože se umí oblíknout, tak pak nám přijde, že ta práce není zbytečná. Něco se naučila, protože přišla skoro nepolíbená, blbě mluvila a takhle. Jo, takže úspěchy větší, i ty úplně malinký, co třeba ... že se člověk tady naučil, že někdy to by úplně přešel. Jo, ale člověk vidí i ty malinký věci teď. Takže určitě jako když těm dětem se daří, tak určitě to považujeme i za svůj osobní úspěch. Jo, ať je to i jinej domeček. Nemusí to být děti jako přímo z toho domku, kde člověk slouží, ale jakýkoliv dítě. Tak to člověk považuje i za svůj úspěch. Když ty děti se na vás těšej. Je to úspěch? Když jsme někde, vyjedeme a ty děti se umějí chovat v porovnání s dětmi někde z běžnejch rodin nebo naopak ze škol dělají binec. A teď tam seděj, umí pozdravit, je to úspěch? Je to úspěch, když někdo řekne, přijedte znova? Byli jsme tady rádi, když někdo přijede. Nějaká akce se tady pořádá, že nám se tady líbilo, je to úspěch? Všechno tohle, tadyhle ty pozitivní věci jsou úspěch, jo. A těm dětem, protože oni jako v tom minulým nebo v tom životě odkad přišli, tak asi moc úspěšní nebyli, tak jim to zase jako říkat. Jako opakovat jim to mockrát. Tohle se ti

povedlo, tohle je bezvadný, těm se tady líbilo, protože vy jste se snažili. Jo, zase aby oni ten úspěch jakoby taky měli. Protože oni ho maj málo, že jo.

2. Tak teď to bude takovej úspěch v uvozovkách. Ale úspěch. To je úspěch, zase ta doba pokročila tak, že některý děti doma nezažily Vánoce, nevěděli, co to je. A dneska je to tak, že ... jo, my pojedeme za svýma rodičema, my pojedeme domu na svátky. Ale až po štědrým dnu. Protože vědí, že tady dostanou dárek, ne jeden, vědí, že tady bude nějaká slavnostní večeře, velmi dobře vědí, že doma by to nebylo. Je to úspěch? Je to úspěch. Narozeninová oslava. Dítě dostane dort, sfouká svíčky, všichni mu přijdou pográtulovat, je oslava. To jsou možná pro nás ...

1. Takový to a úspěch už je jenom, že jako já to prostě hodně slyším, když někde jedeme a ty děti řeknou: „za chvíli budeme doma.“ Že dokážou říct, ne v děcáku, ale doma. Jo, už jenom jakoby to slovo, že prostě tady to maj jako doma. Už jenom to, že kluk, kterému bylo 19 odešel na číslo 5 domeček, což je samostatnej. A já jsem tam za ním přišla a říkala jsem mu, ať jde na oběd. A protože bydlel na tom domečku, že jo, jakoby normálně s dětma, tak on mi říká: „ale Jituško, já nemůžu, já ten oběd doma nemám.“ On ten domeček číslo 3 řek, že teďka není doma, a že je na tý pětce, protože byl čerstvě přestěhovanej. Jo, tak mi řek, ale já ten oběd doma nemám. Což mě tak strašně zarazilo jo a zároveň jakoby i potěšilo, že on to tam bral opravdu jako doma. Tady většina dětí ... kteří jsme to byli ... Jely jsme s Martinkou, byly jsme v neděli nakoupit a měli jsme Lusikovi, měli jsme Kamilu, měli jsme Barču, což Kamila, jak je tady dlouho ...

2. Loni na Silvestra přišla.

1. Takže rok a něco a říká, už budeme doma. Což mě překvapilo, protože je tady krátce. Jako ty který jsou tady jako dlouho, že jo, tak jakoby tomu by člověk líp porozuměl. Ale tady holka, která tady je jakoby krátce, řekne doma. Tak asi jako se tady cejtí dobře, když dokáže říct doma.

2. Myslím, že za velkej úspěch můžeme považovat i to, že nám neutíkají děti. Že máme dvě děti nebo měli jsme dvě děti na velmi dlouhém útěku. Jedna dívka tam ještě je, jeden chlapec mezitím zletil a byla mu zrušena ústavní výchova. Ale myslím si, že je to i velký úspěch, že nám děti neutíkají. My jsme si dneska objevili takovejch věci, to je den.

1. To si musím napsat do deníčku. To je ta psychohygiena, víš, jak se ti dneska bude dobře spát?

2. *Určitě.*

5. Může podle vás dětský domov nahradit dětem domov a rodinu?

- **Měl by (dá se pro to něco udělat) či neměl?**

2. *To je otázka. Pro některé děti bude sebestarší máma, vždycky máma. To prostě nemůžeme nahradit, nikdy. Ale můžeme jim dát něco jinýho. Můžeme jim dát jinou mámu, jiný pohled na svět, ale jako vynahradit jim jejich rodiny nikdy nemůžeme. Protože nezáleží na tom, jestli mají materiální potřeby uspokojeny nebo nemaj. Prostě domov maj jeden a ten je u mámy, u biologický mámy. Nemůžeme nahradit, podle mě nemůžeme nahradit rodinu. Ale můžeme udělat spoustu věcí pro to, aby jsme ten domov dobře zasuplovali. Líp zasuplovali.*

1. Ne, určitě ne. Ani já nemám v úmyslu někomu dělat mámu.

2. *Ať je sebestarší máma, respektujeme je. Tak to bude. I když si v duchu kdo může myslet strašný věci a proklínat jí a já nevím, co všechno. Že tady má děti, nestará se, je to jejich máma.*

1. Někdy jakoby ty jejich rodiče před těma dětma, ať si myslíme, co prostě chceme, tak nikdy jakoby nehanbíme před těma dětma. Jako nikomu nerozmlouváme, že to tak jakoby není. A já většinou jakoby, je jakoby podporujeme, že mají tu mámu. A říkáme jim to.

2. *Já nejsem tvoje máma, ale protože teď sem v uvozovkách, musím jí suplovat, proto ti říkám tohle a tohle, chci po tobě tohle a tohle.*

1. Ale zase si myslím, že tam je ta profesionalita, že jakoby tady do toho nikdo nesklouzne. Nějak úplně suplovali, jakoby tu mámu a jako řekli ne, ta tvoje matka jako stojí za prd.

2. *V tom případě tady ten člověk nemá co dělat.*

1. To si myslím, že tady není. A nikdo takovej, že většina těch lidí tady to má, že to má stejně. My to máme opravdu stejně ti dospělí + -. Nějaký odchylky tam jsou, ale že ten základ, ten máme fakt jako stejnej. My jsme byli kdysi na nějakým školení, už nevím, co to bylo. A tam nám vyprávěli, že aby jsme se někdy zamysleli nad tím, že když ty matce vezmou ty děti, tak ať se stará o ně jak chce nebo nestará. Tak když ona potom jakoby sem přijede do toho dětskýho domova, tak jak se musí cejtit, protože ona je ta, co selhala. To je možná dobrý jako si takhle někdy říct, a pak s tím člověkem jakoby

nejednáte z pozice síly nebo moci, jo. Ale, že máte ... každéj má nějaký prostě důvod, že jo. Každéj člověk se může dostat do průšvihů prostě raz dva. Ty lidi nejsou, že by byli nějak jakoby chytrý.

2. I oni se na dítě těšily, měli ideály, že je vychovaj atd. Ale bohužel shoda okolností, náhod v životě, životní cesty atd. se stalo, že ty děti jsou tady.

1. I při představě, že já bych někam musela přijít, že jo poprvé a říct, vy jste se na mě hnusně dívali a to je prostě ta ženská, co se na ně vyprdla. Co jim nedávala to jídlo nebo cokoli jo. Tak jak by asi jako člověku bylo hrozně. A teď jako oni, jestli to maj třeba taky. Ať pije jo, že většina jsou alkoholici nebo tak, ale ať pije. Není divu, že třeba sem přijde jako namazaná, aby to vůbec ustála. Jako tadyhle ten jakoby tlak, no já nevím, jestli to tak maj. Ale vím, že tohle nám kdysi někdo říkal a tak jako i těm dětem, že jo.

2. No prostě závěr je takovej, že ať jsou mámy jaký jsou, my je respektujeme. I když máme k nim ...

1. Ať je jaká chce, vždycky to bude prostě máma.

2. Je to jejich máma.

1. On si jí nemohl vybrat, on za to nemůže. To dítě za to nemůže. A ta máma buďto se jako vzpomíná nebo se nevzpomíná. Tady se jim taky pomáhá. Když to dokážou přijmou, nikdo to nedokáže třeba nebo ani říct to.

2. Pracujeme i s rodinami. Pokud ty matky samy tu pomoc přijmou, tak pracujeme na tom, aby jim bylo dobře. A nesoudíme je podle toho, jestli jsou špinavý a smradlavý.

1. Někdy to je těžký. Někdy je to hodně těžký.

2. Pořád si myslím, že to je opravdu v té profesionalitě, v té odbornosti a tak. Já si můžu myslet, co chci. Ale prostě ona je matka. A nemůžu říct, že bych 1000x jí nechtěla říct, doma jste žrali suchý z nosu a tady si nevážíte. A je strašně těžký to ustát. Když řešíte nějakou takovouhle situaci, ale nebo přesně říct. Podívej se, tvoje máma tě nechala a ty buď rád, že ... To prostě si nemůžu dovolit, i když si to 1000x myslím. Jsou to vždycky jejich matky, vždycky budou a my je nenahradíme. I když jsme my ti, který je teď mazlíme. To jsem řekla hezky.

1. A zase je dobrý, že když náhodou někdo přijde a my jsme na ty rodiče jakoby hodní a vstřícní, protože jsou takový, který přijdou a jsou nabroušení a vyjedou a začnou jakoby něco, tak jsou děti, který přijdou a zastanou se. Že když to slyšel tenkrát, příběh a začal kázat té paní, že takhle se přece nemluví.

2. *Ale někdy ty rodiče taky vychováváme. Někdy si taky nemůžeme nechat úplně všechno líbit. Ale slušnou formou a s respektem. Já od nich vyžaduju respekt, stejně oni vyžadujou ode mě.*

1. Protože to dítě by mělo bejt prioritou pro nás i pro ně. Takže jim to tak jakoby nastíníme, jakože přeci vy chcete taky to nejlepší pro to dítě.

2. *Je to trošku manipulace.*

1. Je to trošku manipulace, ale co není manipulace.

6. Vystihuje název dětský domov podstatu zdejšího soužití dětí a zaměstnanců?

Jestli ano, v čem, jestli ne, proč? (Jak byste ho tedy nazvala výstižněji?)

2. *Ty jo, tak nad tím jsem nikdy neuvažovala. Beru to tak, že jsme jako zařízení dětský domov ... ale jsme rodinného typu, my máme pomlčka v uvozovkách, že jsme dětský domov rodinného typu a zatím si hodně stojíme. Takže je to přesně o těch domečkách, o těch rodinkách, o těch skupinkách, kde jak už jsme řekli, se vciťuje v uvozovkách do role mámy, táty. A to si myslím, že je i rozdíl od velkého děčáku, kde jsou nějaký skupiny o 20 dětech, kde je to jakoby v uvozovkách uniformní a univerzální. A i ten postoj těch vychovatelů je uniformní a univerzální. Myslím, že to je ten rozdíl. Že jsme ten ... a je to asi i opravdu seskupením dobřejch lidí. Sešla se tu skupina lidí, který to takhle chtěj a maj. A tuhle práci nemůže dělat každej.*

1. Taky mě nikdy nenapadlo, že by se to jmenovalo jinak, ale je dětský domov a dětský domov. Mezitím je rozdíl. A myslím, že jakoby, když někdo si to chce najít, tak si to najde a pozná ten rozdíl.

2. *Hrozně se to změnilo, ty výchovný ústavy, který dřív bývaly výchovný ústavy. Výchovný ústavy jsou dnes dětské domovy se školou. Dneska je jiný zařazení a jiný rozčlenění. Ale jak říká kolegyně, je dětský domov a je dětský domov.*

1. To nezmění název.

2. *Je to o lidech. Je to vždycky o lidech. Je to o tom, co ti lidi chtěj a za čím si stojej.*

1. Není to ani o dětech, ale je to o lidech.

2. *Protože, když tady bude blbej tým, tak i dětský domov rodinného typu může fungovat uniformně a univerzálně. Když se toho takhle budu držet.*

ABSTRAKT

BERKOVÁ, L. *Vychovatel/ka v dětském domově a jeho/její role v naplňování citových potřeb svěřených dětí*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: vychovatel, dětský domov, diagnostický ústav, vývoj dítěte, psychická deprivace, role vychovatele

Práce se zabývá otázkou, jak vychovatelé/vychovatelky v dětském domově rodinného typu vnímají svou vychovatelskou roli. Teoretická část charakterizuje instituci dětského domova z právního hlediska. Dále popisuje příčiny umístění dětí do dětského domova, vývoj dítěte, problém psychické deprivace a roli vychovatele/vychovatelky z hlediska pedagogiky a z hlediska psychologie.

Praktická část se zabývá výzkumnou otázkou, jak vnímají vychovatelé/vychovatelky v dětském domově rodinného typu specifičnost své vychovatelské role. Výzkum je uskutečněn pomocí rozhovorů a jejich následného vyhodnocení. Ze závěru vyplývá, že dětský domov rodinného typu se jeví jako svět na hranici mezi ústavem a rodinou, což je emocionální zátěž zejména pro vychovatelky, které vkládají velkou energii do rodinných vztahů s dětmi, ale děti zažívají zařízení pouze jako ústav.

ABSTRACT

Educator in Children's Home and His/Her Role in Meeting the Emotional Needs of Children.

Key words: educator, children's home, diagnostic institute, child development, psychological deprivation, role of educator

The thesis investigates how educators in Children's Home family type perceive their educational role. The first part characterizes the institution of children's home from a legal perspective. Secondly, it describes the reasons for placing children to children's home, child development, the problem of psychological deprivation and the role of educator in terms of pedagogy and psychology.

The practical part of the research investigates the question of how children's home educators perceive Children's Home family type the specificity of their educational role. The research was conducted by means of interviews and their subsequent analysis. It is concluded that children's home of a family type seems to be a world on the border of an institute and family, which is an emotional burden especially for educators, they put a lot of energy into family relationships with children, but children experience is only as a institute.